

प्रेमनी पीरतोल

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૭૩૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ પ્રેમની પીસ્તી

વિભાગ ૨ : ૨

પ્રેમની પીસ્તોલ

—: યાને :—

બાયડી કે શાચડી

લેખક—

શીવલાલ ત્રીભુવનદાસ મુ. વાંટાવદર

પ્રકાશક—

બુકસેલર જદુલાલ નારણદાસ

મુ. નડીઆદ

સંવત ૧૯૮૫

સન ૧૯૨૯

ત્રીજી આવૃત્તિ

પ્રત ૧૦૦૦

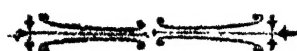
સર્વ હક્ક સ્વાધીન

ઉમરેહ ભટવાડી પોળને નાકે આવેલા સરસ્વતી પ્રિન્ટીંગ
પ્રેસમાં રતીલાલ બાળકૃષ્ણ ત્રીવેદીએ છાપ્યું અને બુકસેલર
જદુલાલ નારણદાસે નડીઆદમાંથી પ્રગટ કર્યું.

કીંમત છ આના

તૈયાર છે તુરત ખરીદ કરો તૈયાર છે

મહાત્મા તુલસીદાસ

ભક્તિરસથી ભરપુર, નીતિનાં સિદ્ધાંતોનો સાગર
ઉત્તમ બોધ આપનાર, ચમત્કારી દૃષ્ટાંતો સહીત મહા-
ત્માનો પૂર્વજન્મ, જોશીની ભયંકર ભુલ, પરોપકાર
વૃત્તિ, સતીએ પતીને કરેલો ભક્તિનો ઉપદેશ, પ્રેમની
મુલાકાત, ખુની મહાંત, સતીનું સ્વર્ગગમન, કેદખાનામાં
ચમત્કાર, પત્થરના પોઢીઆએ બાધેલા લાડુ, વીંગેરે
વીંગેરે એક એકથી અધીક બોધક પ્રકરણોનો સમાવેશ
કરેલો છે. કીંમત આઠ આના. ટાઈટલ ઉપર મહાત્માનો
મુંદર ફોટો જોનારને ભક્તિ ઉપર અચળ શ્રદ્ધાનું
જ્ઞાન આપે છે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

બુકસેલર જદુલાલ નારણદાસ

મું નડીઆદ

॥ ॐ श्री तत्सत् ॥

— ❁ प्रेमनी पीरतोस ❁ —

પ્રકરણ પહેલું

સુંદરી કે સાપણ

જગમાં મેં જોયું દુષ્કરમાં દુષ્કર નારીને વશ કરવી રે !
લાખ ટકાનાં લાડ લડાવો આપો ધનની કુંચી,
પુલ શય્યામાં રાખો તોપણ કહેશે મુજને ખુંચી—જગમાં.
સુવર્ણ ક્યારે કસ્તુરીનું ખાતર દઈ પોષાય,
અમૃત પાશે તોય લસણની ગંધ કદી ના જાય !—જગમાં.
હાથી પર અંકુશ કર્યો, કરી ઘોડા કાજ લગામ,
સ્રી અંકુશ કરવા ટાણે, શું હરિ ગયો તો ગામ ?—જગમાં.
(“ ભીષ્મપિતામહ ” નાટકમાંથી)

કૃષ્ણ પક્ષ !....વળી મધ્યરાત્રિ !....પછી અંધકારનું
તો પુછવુંજ શું !....આખી સૃષ્ટિ ઉપર અંધકારનું આધિપત્ય
પ્રસરી ગયું હતું. સર્વત્ર નિઃશબ્દતા કિંવા નિઃસ્તબ્ધતા
વિસ્તરી રહી હતી. રૂદન કરી કરીને ઓડી ગયેલા બાળકની
પેટે આકાશનાં આવાસમાં શાન્તિનાં અખીલ ઉછળી રહ્યાં
હતાં. રજની રાણીની નયન કીકીમાંથી ભયંકરતાની ભસ્મ

ઉડી ઉડીને વિશ્વનાં વડલે પથરાઈ રહી હતી. સર્વત્ર સ્વામિ અને સુંદરી નિદ્રા દેવીનાં લલિત અંકમાં લેટી રહ્યાં હતાં. પવનરાજ આખો દીવસ ધુરડીને શાંતિનાં સદનમાં પોઢી ગયા હતા.

વાતાવરણનું વૃક્ષ શબ્દ શૂન્ય સ્થિર અટોલ ઉભું હતું આરે દીશાઓની દીવાલોનાં શ્વાસોશ્વાસ વિશમી ગયા હતા. ગગનને ઉમરે ટગમગતા દેવ દીપકવૃંદ તારલાઓ જગતની સપાટી ઉપરના અંધકારના ઓધને નષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. અંધકાર અંધકારના અભિધમાં અંધકારનાંજ તરંગો ઉછળી રહ્યા હતા. તિમીરની આણુદીઠ હીંચોળા ખાટમાં સાંરૂંએ જગત હીંચકા ખાઈ રહ્યું હતું.

આ સમયે એક સુવિશાળ દિવાનખાનામાં એક દંપતી વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાર્તાલાપ થઈ રહ્યો હતો.

“ નાથ ! ” ઘણાજ ગળ્યા અવાજે પત્ની બોલી !
 “ તમારા માતા પિતા જે બોલે છે તે હવે મારાથી સહન થઈ શકતું નથી ! ”

“ મારા માતા પિતા એવું શું બોલે છે કે જે તારાથી સહન થઈ શકતું નથી ? ” પુરૂષ બોલ્યો.

“ એનું એજ !.... ” પત્ની મોં મરડતાં બોલી !
 “ બીજું શું બોલે ? દરરોજનાં મેળાં !.... ”

“ શાનાં મેળાં ? ”

“ કહે છે કે તારો ઘણી નિર્માલ્ય છે. કમાવાની શક્તિ નથી. નાથ ! આ રૂબરૂ મારાથી શ્રવણ થઈ શકતા નથી. તમારા ઉપર નિર્માલ્યપણાનો આરોપ મુકાય છે ને મને કેમેય થઈ જાય છે ! ”

“ રમા ! ” પુરૂષ બોલ્યો ? ” તેમાં જોદિત શા માટે થાય છે ? શું હું નિર્માલ્ય છું ? મારામાં કમાવાની શક્તિ નથી ?.... “ પુરૂષના શરીરમાં પુરૂષાર્થની પ્રેરણા ગર્ભ ઉઠી. તેના કપાલ પ્રદેશમાં ગૌરવની છટા તરવરી રહી. નાડીની શાખાઓમાં શક્તિનો ધોધ ગળ્યો. જુસ્સા ભર્યા અવાજે તે વધુ બોલ્યો.

“ બસ !....રમા ! બહાલી ! આવતી કાલેજ હું પરદેશ તરફ પ્રયાણ કરી જઈશ. મારા માતાપિતા આવું મેણું તને દરરોજ આપતા હતા તો આટલા દિવસ તેં કેમ મને જણાવ્યું નહિ ! હું નિર્માલ્ય નથી કે બાપ કમાઈ ઉપરજ તાગડધિન્ના કરું ? ”

“ નાથ ! આટલા દિવસ તો એ કારણથી મેં મેણાની વાત જણાવી નહિ કે કદાચિત તમે ક્ષપિત થાઓ ! પરંતુ જ્યારે આજે ઉપરાઉપરી મેણું ખમવાં પડ્યાં ત્યારે મેં તમને જણાવ્યું છે. ”

“ ગાંડીરે ગાંડી ! ” પુરૂષે પત્નીનો હાથ દાબીને જણાવ્યું. “ તારા જેવી સુંદરી ઉપર ગુસ્સે થવાની દુષ્ટતા

કોઈ દિવસ મેં કરી છે ?.....કે તને મારા કોપનો ડર રહેતો હતો ?....”

રમાએ પોતાનું અર્ધ શરીર પતિદેવના ખોળામાં નાખી દીધું. રમાના ગાલની લાલિમાએ પુરૂષની રસવૃત્તિને ઉછાળી !

આવેશના ઉછાળામાં રમાના ગાલ ઉપર પાંચ સાત ચુમ્બનો થયાં. રમાના વદન ઉપર અનેરું રસ તેજ પ્રકાશ્યું તેના ગાલ અને ઓઘ આછું આછું હસી રહ્યા. તેની આંખોમાં મોહનાંજન ઉછળ્યું ને તેનાં અણુદીઠ છાંટણાથી પુરૂષની આંખો અંબઈ ગઈ.

પુરૂષની રસવૃત્તિ ઉછળી. રમાએ પોતાના પતિને વધુ ને વધુ આકર્ષવા માટે ચેપાઓ કરવા માંડી. રમાનાં પતિનું નામ લાલદાસ હતું. લાલદાસના ગાલ ઉપર રમાની સુકોમળ કરાંગુલીઓએ ધીમેથી તમાચો માર્યો લાલદાસે રમાના તમાચાનો જવાબ શું આપ્યો વાર ?

રમાનો કટીપ્રાન્ત ઉપરનો અર્ધ દેહ પતિના ખોળામાં મુકેલો હતો. એકાન્તમાં વસ્ત્રાછાદનની દરકાર સ્ત્રીપુરૂષને હોતી નથી. રમાનો ઉન્નત છાતી પ્રદેશ ખુલ્લો હતો.....
....જવાહો.....સ્પષ્ટ લખવા જતાં કદાચ અસંભ્યતાનો આરોપ વહેરવો પડશે.

લાલદાસનાં દિવાનખાનાંની દિવાલો, ઉપર રાત્રમહા-

રાજાઓ અને ચુંબન મીમાંસાદી આલેખાયતી ચિતાકર્ષક છબીઓ સુવ્યવસ્થિત રીતે લટકાવવામાં આવેલી હતી. ભીંતો ઉપર ન્હાનાં પ્રકારની વેલડીઓ ચિતરવામાં આવેલી હતી; ને એ વેલડીઓનાં પત્રે પત્રે પક્ષીઓ ઝેસાડવામાં આવેલાં હતાં. દિવાનખાનામાં એક ઉમદા ગલીચા ઉપર એક બાજુએ એક સુંદર ને સુવિશાળ પલંગ ગોઠવવામાં આવ્યો હતો, પલંગની નજીકમાં એક કોચ, અને એ કોચ ઉપર એક ચાંદીનો થાળ પડેલો હતો. એ થાળમાં દુધીનો હલવો, મોહનથાળ, જંઝેળી, સુતરફેણી, ધારી, જાંબુ, મેસુર.....અરે ! મોંમાં પાણી આવ્યું !.....વધારે નામ લખવાનું બંધ રાખીએ, થાળમાં ભીન્નભીન્ન પ્રકારનાં બધ પદાર્થો ગોઠવેલા પડ્યા હતા. થાળની બાજુમાં પાણીથી ભરેલો એક ચાંદીનો લોટો અને ખ્યાલી પડયાં હતાં. કોચની પાસે એક સોફા અને એ સોફાની ઉપર એક સારંગી પડેલી હતી. પલંગની સહામી બાજુએ એક કાચનો કબાટ ગોઠવેલો હતો. એ કબાટમાં ઉત્તમ જરીઆન વસ્ત્રો ગોઠવેલાં હતાં. કબાટની પાસે એક આરામ ખુરશી પડેલી હતી, અને તેની પાસે રેશમની ગાદી અને તકીયો પડ્યા હતા. ગાદીની ઉપર એક ગુર્મર જુલતું હતું ને તેમાં દીપક પ્રબલ્લ રહ્યો હતો, દીપકમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું અત્તર સળગતું હોઈ આખા દીવાનખાનામાં સુગંધીનો વિસ્તાર થઈ રહ્યો હતો.

રમા અને લાલદાસ રસના રતનાકરમાં ઝુલતાં હતાં. કયાં સુધી એ યુવાન દંપતીનાં દેહો રસવૃત્તિને પોષણ આપી રહ્યા, જ્યારે રમાના શરીરમાંથી અત્યંત પ્રસવેદ છુટ્યો ત્યારે રસદીપક ખુઝાઈ ગયો !

અને રમા પલંગ ઉપરથી નીચે ઉતરી અને સોફા ઉપર પડી. લાલદાસ બેઠ્યો.

“શું સારંગી વગાડવાની ઇચ્છા છે ?”

“તમારી ઇચ્છા હોય તો.....”

“લે એકાદ ગાયન ગા !” લાલદાસે આજ્ઞા આપી.

રમા સહેજ હસી અને પાસે પડેલી સારંગીને તેણે હાથમાં લીધી. ચંપાની કળીશી તેની કોમળ કરાંગુલીઓ સારંગીના તાર ઉપર ફરવા લાગી. સારંગી પણ આનંદમાં આવી ગઈ હોય તેમ અત્યંત રણકાર કરી રહી. સુર મેળવીને રમાએ ‘લલીતમુખા’નું નીચેનું ગાયન મધુર સ્વરે લલકાર્યું.

“આવો મનમોહન ! આ યૌવન બગીચો બતાવું !

“બગીચો બતાવું ! મોહન પુષ્પે વધાવું !

“પ્રેમની ધ્વની લગાવું ! હે પ્રેમની અલખ જગાવું ! મન

“આત્રથી મીઠાં ફળ મોહન ચખાડું !

“પ્રેમની ભુરકી લગાડું ! હે ! નયનેનયન નચાડું ! મન

“શેતુરથી મીઠાં ફળ બહાલા ! ધરાવું !

“અધરરસપાન પીવાડું ! હે ! અધરરસપાન પીવાડું—મન

(૬)

“હૃદય સરોવરની શિતળ પાળે !

“ પ્રીતિને પંખે પોઢાડું ! હે ! પ્રેમજળે છાંટી જગાડું મન૦

સારંગીનો રણકાર શમ્યો....રમા પલંગમાં ગઈ !
દીપ જ્યોત સતેજ થઈ ! દંપતીનાં દેહો રસોદધિમાં ડુબી
ગયા !....ને....ને વિષય વીણાનો તાર રણકી રહ્યો ?

પ્રકરણ બીજું

અમૃત કે ઝેર

“ પિતાજી ! આજે હું પરદેશ જવાનો છું ! ”

“ પરદેશ ? ”

“ હા ”

“ પરદેશ શા માટે જવું છે, લાલદાસ ! ”

“ કમાવા માટે ! હું નિર્માલ્ય નથી પરન્તુ કમાવાની
શક્તિવાળો છું એવી તમને ખાત્રી કરી આપવા માટે ! ”

“ પણ તને કેણે નિર્માલ્ય કહ્યો ? ”

દરરોજ કહો છો !-તમે કહો છો ! શું હું નિર્માલ્ય
છું કે તમારી એ ટકોર હું સાંખી લઉં ? બસ ! આજેજ
હું ચાલ્યો જઈશ ! ને પુષ્કળ દ્રવ્ય સંપાદન કરીને પાછો
આવીશ ! તમારી મિલકત ઉપર તાગડધિન્ના હું નહિ કરું ! ”

“ લાલદાસ ! તું આ શું બોલે છે ? મેં તને ક્યારે નિર્માલ્ય કહ્યો ?....આપણી પાસે પુષ્કળ દ્રવ્ય છે ને તે જીંદગી સુધી ખૂટે તેમ નથી !....માટે તારે ક્યાંય જવાનું નથી. તું એકનો એક !....અમારી આંખ આગળથી દૂર શા માટે રહે ? તને જોઈએ તેટલું દ્રવ્ય હું આપીશ ! આ, પી ને મોજ કર.....કમાવાની લેશ પણ ચિન્તા તારે કરવાની નથી !

“ પિતાજી ! મારે મોટે આવી વાત કરો છો ને મારી ગેરહાજરીમાં તમારી પુત્રવધુ સાંભળે તેમ મને નિર્માલ્ય અને અશક્ત કહી નિંદો છો !....માટે હું પરદેશ જવા માગું છું ! કૃપા કરી મને રજા આપો !

“ લાલદાસ ! તું મારો એકનો એક પુત્ર છે ! મુજ આંધળાની તું આંખ છે, મુજ અપંગની તું લાકડી છે, તારામાં માફ સર્વસ્વ છે, ને તું મારાથી એક ઘડી પણ દૂર જાય તો મારી શું સ્થિતિ થાય ? ને વળી ધન્યોપાર્જન માટે પરદેશ જવા માગે છે ? શું આપણી પાસે દ્રવ્ય બોધું છે ?

“ પુષ્કળ છે ! પિતાજી ! પણ તે બાપ કમાઈ છે. બાપ કમાઈથી રોગવેલા દ્રવ્યમાં મોજ માણવી એવો મેં નિશ્ચય કર્યો છે ને તેથી કાંઈપણ જ્ઞાન કે સંકોચ વિના તમે મને રજા આપો ? ”

“ લાલદાસ ! પણ તું નાહક હઠ કરે છે. તને દુર મોકલવાની મારી હિંમત કેમ ચાલે વાડ ? ”

શા માટે ન ચાલે ? શું દીકરા પરદેશમાં ન જાય ?

“ પણ તું.....”

પિતાજી ! તમે ગમે તેમ કરશો પણ મારો વિચાર હું ફેરવનાર નથી. માટે થોડામાં સમજી મને રજા આપો. તમારા આશિર્વાદથી હું પુષ્કળ દ્રવ્ય એકત્ર કરીશ ને પાછો વેળાસર તમારી પાસે રજી થઇશ.”

“ લાલદાસ ! જો તારો પરદેશ જવાનો જ વિચાર હોય તો નિરૂપાયે-લાચારી પૂર્વક હું તને રજા આપું છું, ને તને આશિર્વાદ આપું છું કે તને પુષ્કળ ધન મળે ને પાછો સુખરૂપ વેળાસર આવજે, બેટા ! ”

લાલદાસના વૃદ્ધ પિતાએ નિરૂપાય પુત્રને પરદેશ જવાની રજા આપતાં ઉપર્યુક્ત શબ્દો ઉચ્ચાર્યા, ત્યાં લાલદાસની વૃદ્ધ માતા આવી પહોચ્યાં. લાલદાસે હાથ જોડીને માતાની રજા માગી. માતાના બહાલનું વર્ણન કરવાની શક્તિ જગતની કઇ શક્તિમાં છે ?

વૃદ્ધ માતા રડી પડ્યાં. લાલદાસે હઠાચ્છે જારી રાખ્યો. પિતાની પેઠે નિરૂપાયે માતાએ પણ રજા આપી. માતાપિતાની રજા લીધા પછી લાલદાસે પરદેશ જવાની સર્વ સામગ્રીઓ તૈયાર કરવા માંડી.

લાલદાસ પરદેશ જવાનો છે એવી વાત તેના મિત્ર મંડળમાં ફેલાઈ ગઈ. સઘળા મિત્રોએ આવીને તેને વિદાય-ગીરીનું માન આપ્યું, ને વળતી વખતે દરેક મિત્રે એકાદ ચીજ પોતાને માટે લેતા આવવાનું કહ્યું. મિત્રો માટે લાવવાની ચીજોની યાદી લાલદાસે ડાયરીમાં નોંધી લીધી. મિત્રોને મળી લીધા પછી તે રમાની રજા માગવા આવ્યો. રમા એ વખતે કોઈ ગહન વિચાર સાગરમાં છેક તળીએ ડુબી ગઈ હોય તેમ ખેઠેલી હતી પતીને જોઈ તે ઉભી થઈને વીણાં વિનાંદત સ્વરે બોલી !

“ પધારો નાથ ! ”

રમા ! પરદેશ જવાની તૈયારી થઈ ચુકી છે. વડીલ માતા-પિતાની રજા લઈ લીધી, મિત્ર મંડળને મળી લીધું; ને હવે પ્રયાણ કરવાને વિલંબ થોડોજ છે, ને જતા પહેલાં તારી મુલાકાત લેવા આવ્યા છું.”

એણે ઉપર વ્યાકુળતા દર્શાવીને રમા બોલી; નાથ ! શું તમે પરદેશ જશો ? પાછળ માફ શું ? તમારો વિયોગ હું શી રીતે સહન કરી શકીશ ?

“ રમા ! તું વ્યાકુળ ન થા; સંયોગનું મુલ્ય સમજવા વિયોગની પણ જરૂર છે.”

“ નાથ તમારી આગળ વાત કરીને હાથે કરીને વિયોગ બહારી લીધો છે; મેં તમને તે મેણાંની વાત ન કરી હોત તો ? ”

રમાએ આંખમાં આંસુ ઉમરાવ્યાં; લાલદાસ પણ ગળગળો થઈ ગયો; રમા સુન્દરીથી દુર જતાં તેનું કાળજી વલોવાઈ જતું હતું; પરંતુ આપ કમાઈ મેળવવાની પ્રેરણાની પ્રગળતા વિશેષ હતી; રમાની આંખનાં આંસુ લુછતો તે બોલ્યો.

“ રમા ! તું રહ નહિ ! શાંત થા ! મને રજા આપ ! તને રહતી જોઈ મને દુઃખ થાય છે ને માંડે હૃદય પણ બરાઈ આવે છે. અત્યારે તો તારે હસ્તે વઢને મને રજા આપવી જોઈએ.”

“ નાથ ! કાળજી કપાતું હોય ને મોં ઉપર હાસ્ય ક્યાંથી આવે....કૃપા કરી પરદેશ જવાનો વિચાર ન માંડી વાળો ? ”

“ રમા ! જે મહીનામાં તો હું પાછો ફરીશ. એટલા ટુંક વિયોગને તારે સહન કરી લીધેજ છુટકો છે. ”

“ નાથ ! જે મહીના કેવી રીતે પસાર થાય ? ”

જે મહીના તો જોત જોતામાં પસાર થઈ જશે. રમા ! આંસુ લુછી નાંખ ! મોં ઉપર હાસ્ય ફરકાવ !....ને એક ચુંબનની મારી તૃષ્ણાને છીપાવ ? ”

રમાએ પાલવ વતી આંસુઓ લૂછી નાખ્યાં, બાજુ મહા પ્રયત્ને હસતી હોય તેમ તે હસી, રમાના હાસ્યે લાલદાસના ઓળંગેને ઉશ્કેર્યો. રમાનું સડોમળ શરીર લાલ-

હાસે છાતી સાથે ચાંપ્યું—જેરથી ચાંપ્યું અને ગાલ તેમજ
ઓઠ ઉપર બે ચાર ચુંબનો કર્યાં.

“રમા ! બોલ, પરદેશમાંથી તારા માટે શું લાવું ?”

“શું લાવશો ?”

“તું જે કહે તે.”

“હું કહીશ તે તમે લાવશોજ નહિ !”

“કેમ વાડ ? મારા બધા મિત્રોએ એક એક ચીજ
મંગાવી છે તે શું હું નહિ લાવું ?”

“મિત્રો માટે તો લાવશો....”

“ને તારે માટે નહિ લાવું કેમ ?....ગાંડીરે ગાંડી !
પરદેશમાંથી લાવવાની ચિન્નેની મેં યાદી લખી છે; ને તારા
માટે લાવવાની ચીજ તે યાદીમાં ઉમેરવાની છે !”

“હું મંગાવું તે જરૂર લાવશો ?”

“હા,”

“પણ.....”

“રમા ! પણની વાત જવાહે ! જે મંગાવવું હોય તે
કહી દે લખેલી યાદીમાં તે ચીજ ઉમેરી દઉં !”

“એમ ?”

“હા”

“પણ હું એક એવી ચીજ માગીશ કે તે તમને
મળશે નહિ તો ?”

“ એવી એક પણ ચીજ નથી કે જે દ્રવ્ય ખરચતાં ન મળે ! કરોડ રૂપીઆ આપીને પણ તારી ચિજ હું જરૂર લાવીશ, બોલ પછી ? ”

“ કરોડ રૂપીઆ આપશે છતાંય નહિ મળે તો ? ”

“ હવે લાંબી લાંબી વાતો જવાદે ! ને જે મંગાવવું હોય તે ત્વરા પુર્વક કહી નાખ ! ”

“ ઠી....ક; ત્યારે મારા માટે એક “ સ્ત્રીચરીત્ર ” લાવજો ! ”

રમાએ પોતાને જોઈતી ચીજનું વિચિત્ર નામ આપ્યું. બોળા હૃદયનો લાલદાસ કાંઈ પણ ભેદ સમજી શક્યો નહિ. “ સ્ત્રીચરીત્ર ” નામની કેઈ ચીજ હશે એમ ધારી ને તેણે ડાયરીમાં એ નામ લખી લીધું અને પછી રમાને ઉદ્દેશીને તે બોલ્યો.

“ તારી ચીજ હું જરૂર લાવીશ ! ”

“ મળી શકશે ? ”

“ પૈસા આગળ બધુંએ મળી શકે છે ? ”

“ સ્વામીના ભોળપણ ઉપર રમાએ ગુસ્સો હાસ્ય ફેંક્યું ! લાલદાસ રજા માગતો બોલ્યો.

“ રમા ! હવે હું રજા લઉં છું ! પુનઃ મળીએ ત્યાં સુધી પ્રેમ પ્રણામ ! ”

રમાની આંખોમાં ઝળઝળીયાં આવ્યાં લાલદાસની કેટે વળગીને દુઃખિત સ્વરે તે બોલી !

“ નાથ ! બસ જશોજ ? ”

“ હા. ”

“ પાછા ક્યારે આવશો ? ”

“ બે મહીના પછી ”

“ બે મહીના ઉપર થશે તો .....હું ઝુરી ઝુરીને મરીશ ! ”

રમા ! બે મહીના ઉપર એક દિવસ પણ થવા દર્દશ નહિ; તું લેશપણ ખેદિત ન થા અને મને વિદાય આપ ! ”

“ નાથ ! મારી જીભ ‘ જાઓ ’ એમ બોલી શક્તી નથી ! ”

“ તો ‘ જાઓ ’ ને બદલે બોલ....પધારો ! ”
હસતાં હસતાં લાલદાસ બોલ્યો.

‘ જાઓ ’ અને ‘ પધારો ’ એ બે શબ્દમાં કાંઈ ફેર છે ? ”

“ ફેરતો નથી; બન્ને શબ્દનો અર્થ એકજ છે. પરંતુ બન્નારે તું કહે છે કે તારી જીભ ‘ જાઓ ’ બોલી શક્તી નથી; તો હું કહું છું કે ‘ જાઓ ’ ને બદલે બોલ કે ‘ પધારો. ”

“ નાથ તમને અત્યારે હસવું આવે છે પણ મારા હૃદયમાં વજ્રથી પણ કઠીન આઘાત થઈ રહ્યો છે. આહ ! તમારા વીના મારા દીવસો શી રીતે જશે ? ”

(૧૭)

“રમા ! તને કેટલી વખત કહેવું ? તું કીલગીર થા નહિ. આ વખતે તો તારે હસીને મને રજા આપીજ દેવી જોઈએ.”

“મારા ઉપર વિયોગનો માર અજુમે ને હું હસું ?

“હા.”

“પણ હસવું આવતું નથી, નાથ !”

“રમા !” ત્યારે હું જઈશ હસીને વિદાય આપી હોત તો મારું દીલ રાજી રહેત ! પણ ખેર !

“શું તમને દુઃખ થાય છે ? ત્યારે મારી વેદના દાખી દઈને હું હશું છું બોલો હવે ?”

અને રમાનાં વદન ઉપર હાસ્યની ભરતી ઉછળી. લાલદાસ રહામું હસ્યો.

“રમા ! બસ ! તારી સ્મિતમંડિત મુખમુદ્રા નિહાળીને હવે હું જઈશ.”

અને એમ બોલીને લાલદાસ દિવાનખાનાની બહાર નીકળતો હતો ત્યાં રમા બોલી ઉઠી,

“નાથ ?....આવો ! એક વખત હજી ભેટી લઈએ.”

“લાલદાસનાં પગલાં રમા તરફ વળ્યાં. રમણે બાહુ પ્રસાર્યા લાલદાસને તેણે બાથમાં લીધો અને લાલદાસે પણ રમાનાં શરીરને બાહુપાશમાં બદ્ધ કર્યું”

કેટલીક પળો સુધી એ દંપતી એક બીજને ભેટી

રહ્યાં અને રમાને એક પ્રતાપી ચુંબન કરીને લાલહાસ બહાર નીકળી ગયો.

“અને મુહુર્ત ટાઈમ લાલહાસે પરદેશ તરફ પ્રયાણ કરી દીધું.”

પ્રકરણ ત્રીજું

કીસ્મતની કરામત

શ્રીખજતુ !....અને મધ્યાન સમય ! પછી તાપનું તો પૂછવું જ શું ? પ્રભાકરનાં પ્રખર કીરણો વડે આખું જગત તપ્ત બની ગયું હતું. પૃથ્વી રાણીનું શરીર તાપની આગમાં દગ્ધ થતું હતું સમય બટો આકરો હતો. કોની તાકાત કે ભૂમી ઉપર ઉઘાટો પગ મુકી શકે ? ચારે દિશાઓ ઝેઝે સોંસોં કરી રહી હતી.

આ સમયે આપણો કથા નાયક લાલહાસ સુંદરપુરની બજારના ચોકમાં આવીને ઉભો રહ્યો ઘર છોડ્યાને આજે છઠો દિવસ હતો. સુંદરપુર વ્યાપારને માટે સાફ છે એમ ધારીને તેણે પહેલ વહેલું ત્યાં જવાનું પસંદ કર્યું; અને ત્યાં ન કાવે તો પછી અન્ય સ્થળે તપાસ કરવાનો તેણે વિચાર કર્યો હતો નોકરીની પરત્રવતા, કિંવા પરાધિનતા વહોરવા પ્રતિ તેને ધૃષ્ટા ઉત્પન્ન થાય એ સર્વથા સ્વાભાવિક

જ છે. કારણ કે તે શ્રીમંત ગૃહસ્થનું દરજ્જા હોઈ અત્યાર સુધીનું જીવન તેણે વૈભવ વિલાસમાં જ ગાળેલું છે; ને હવે પછી એકદમ મહેનત કરવા જેવી ઉત્તરતી પંક્તિમાં મુકાવું એવી વૃત્તિ તેને ઉદભવેજ ક્યાંથી? ને વળી નોકરીમાં ઉપર્જન પાણુ શું થવાનું હતું? કહેવત છે કે:—

“ વહેપારે લક્ષ્મીનો વાસ ”

એ ન્યાયે લક્ષ્મીનો વાસ તો વહેપારમાં છે. તેથી વહેપારની દિશા પ્રતિ લાલદાસનું લક્ષ્ય ખેંચાયું હતું. એક લાખ રૂપીઆની મીલકત તેણે સાથે જ લીધી હતી ને તેથી વહેપાર કરવામાં નાણાં સંબંધી અગવડતાથી તે મુક્ત હતો.

મધ્ય બજારમાં તે ઉભો હતો. વહેપારીઓનું એક મંડળ તેની પાસેથી નીકળ્યું એ મંડળમાંના એકે લાલદાસને બોધને પ્રશ્ન કર્યો.

“ શેઠ ? ક્યાં રહેવું ? ”

લાલદાસે ઉત્તર આપતાં કહ્યું.

“ હું મણીપુર રહું છું. ”

“ અહિં કાંઈ વહેપાર અંગે આવવું થયું છે ? ”

એક વહેપારી વાણીઆએ પ્રશ્ન કર્યો.

“ હાજી ! ” લાલદાસે નમ્રતા પૂર્વક ઉત્તર આપ્યો.

“ જરા આવોને ! આપણી દુકાને ! ” એમ કહીને

એક જણે પોતાની દુકાને આવવનું આમંત્રણ આપતાં એ પ્રશ્ન કહ્યું.”

લાલદાસ તે દુકાનદારની સાથે ગયો. ખીબ વહેપારી-ઓએ કાંઈ ધ્યાન ખેંચ્યું નહિ. થોડીવારે ઉભય એક દુકાનમાં આવી પહોંચ્યા.

“આપનું નામ શેઠ ?” લાલદાસે પ્રશ્ન કર્યો.

“હરકીશન” દુકાનદારે ઉત્તર આપ્યો.

“ને આપનું નામ ?”

દુકાનદારે સોપારી કાતરતાં પ્રશ્ન કર્યો.

“મારું નામ લાલદાસ.”

“વારૂ...કયા વહેપારને અંગે આપનું અહિં આવવું થયું છે ?”

ગોળ જેવા ગળ્યા સ્વરે હરકીશને કહ્યું.

ચુકત પ્રશ્નના જવાબમાં લાલદાસે પોતાની હકીકત હરકીશન આગળ રજુ કરી, પોતે એક શ્રીમંત ગૃહસ્થનું ફરજદ છે; ભાગ્ય પરિક્ષા કરવા માટેનું આ પ્રયાણ છે. વિગેરે લાલદાસે કહ્યું.

આ બધું લક્ષથી સાંભળી લીધા પછી હરકીશને કહ્યું.

“લાલદાસ શેઠ ? હું એક વ્યાપાર બતાવું, તેમાં પુષ્કળ કમાઈ છે. પરંતુ તેના માટે થોડી રકમ જોઈએ એમ છે.”

(૨૧)

“ કેટલી રકમ જોઈએ ? ”

“ પચાસ હજાર.”

“ ને કયો વેપાર ? ”

“ જુઓ ! શેઠ ! અહિં....અફિલ....ધાણું જ સસ્તું મળે છે, ને એક સામટું ખરીદીને, વહાણ માર્કેતે અફિલ....ચંદ્રપુરમાં અફિલનો ભાવ અતિશય તેજ છે.

આ વહેપાર....અહિંના વ્યાપારીઓના ખાસ ધ્યાનમાં છે; પરંતુ કોઈની પાસે પચાસ હજાર રૂપીઆ નહિ હોય સૌ કોઈ ચુપાચુપ બેસી રહ્યા છે.

“ હરકીશન શેઠ ! ” લાલદાસ બોલ્યો “ જો એ પ્રમાણે હોય તો પચાસ હજાર તેમાં હું રોકી શકું એમ છું,”

“ અરે ! શેઠ ! પચાસ હજારના પાંચ લાખ રૂપીઆ મળશે.”

“ ઠીક ત્યારે; તમારા વિશ્વાસ ઉપર સાહસ હું ખેડું છું. ને સાથે ભાગ્યનો પાસો સવળો પડશે તો તેના કારણભૂત તમે થશો.

“ એ શું બોલ્યા શેઠ ? વાણીયા વાણીયાને સારો રસ્તો સુઝાડે નહી તો તે કેટલી નીચતા કહેવય ? આ મોટા નફાવાળો વહેપાર મેં આપને બતાવ્યો. આપને નફો મળે ત્યારે આ ગરીબ દુકાનદારને ભુત્રી ન જશે એટલુંજ મારે પ્રોવ્વાનું ! ”

“ શેઠ ! જ્યારે હું કમાઈને પાછો ફરીશ ત્યારે હું તમને સાડૂ ઇનામ આપીશ ને અત્યારે પણ હું તમને આ ન્હાનું ઇનામ આપું છું તે સ્વીકારશો.”

એમ કહીને લાલદાસે ગજવામાંથી નોટોનું એક બંડલ કાઢ્યું અને હરકીશન શેઠના હાથમાં મુક્યું. હરકીશને બંડલ તોડ્યું તો અંદરથી હજાર હજારની દશ નોટો નીકળી !

“ આટલી મોટી રકમ !.....દશ હજાર !.....મને ખક્ષીસ ! ” હરકીશન બોલી ઉઠ્યો.

લાલદાસે કહ્યું—“ હા. આ દશ હજાર હું તમને અત્યારે ખક્ષીસ આપું છું ને તમારા કહેવા પ્રમાણે મને સારો નફો મળશે તો ખીન્નું ઇનામ હું એ વખતે આપીશ વાડૂ પણ પગાસ હજારનું અફીણ અહિંથી ખરીદીને વહાણમાં ભરી દેવાની વ્યવસ્થા તમારેજ કરી આપવી પડશે.”

“ હાજી ચાલો મારી સાથે ! અફીણની ખરીદી હમણાંજ કરી લઈએ.”

“ હા ચાલો.”

બન્ને જણા બેચાર દુકાનોએ ફર્યા. પગાસ હજારનું અફીણ બે કલાકમાં ખરીદી લીધું. ને મળુરો મારફતે તેજ વખતે વહાણમાં ભરી દેવડાવવામાં આવ્યું.

લાલદાસે હરકીશન પાસે રળ માગી પરંતુ હરકીશન-દાસ ખીજે દિવસે જવાનું કહી તે દિવસે પોતાને ત્યાં

રહેવાના આગ્રહનો વિવેક કરી ખત.વ્યો. લાલદાસે ઘણી ના કહી પરંતુ હરકીશનના અત્યંત આગ્રહને પરિણામે લાલદાસે તે દિવસ સુંદરપુરમાં નિર્ગમન કર્યો.

પ્રભાત થતાંજ વહાણ હંકારવામાં આવ્યાં લાગ્યો. દાવ અજમાવવાનો લાલદાસનો આ પ્રથમજ પ્રયાસ હતો. સુંદરપુર અને ચંદ્રપુર વચ્ચે દરીયો આવેતો હતો ને તેને ઝોળાંગીને ચંદ્રપુર જવા માટે એક પખવાડીયું થવાનું હોય સુંદરપુરમાંથી ખાદ્ય સામગ્રીઓ લાલદાસે વહાણમાં નાંખી દીધેલી હતી.

દરીયાના પાણીમાં ડોલતું વહાણ ચંદ્રપુર તરફ જવા ઉપડી ગયું ને આપણે પણ એ વહાણની પાછળ જવું પડ્યું.

પ્રકરણ ચોથું

દાવ પેચની દુનીયા.

ચંદ્રપુરમાં શુલાખ નામે એક વેશ્યા રહેતી હતી; ખહારગામથી વ્યાપારાર્થે આવનારાઓને ચુકિત પ્રચુકિત, કરી ને તે હુંટી લેતી હતી; કોઈ કોઈ વખત હજારોનો માલ, નામની કીંમત આપીને તે ખરીદી લેતી હતી; કોઈને પણ ઠગ્યા વિના તે છોડતી નહિ; ને કોણ જાણે એનામાં એટલી અઘાત આવડત હતી કે કોઈપણ ઉપાયે તે કુશળમાં કુશળ વ્યાપારીઓને પણ ઠગી જતી હતી.

દુરરોજ ત્રણ વખત તે દરિયા કિનારે આવતી ને દુરથી કોઈ વહાણને આવતું જોતી તો તેની અંદરના માલને હસ્તગત કર્યા પછી જ અન્ય વ્યવસ્થામાં તે જોડાતી. આજે બપોરે દરિયા કિનારે તે ફરતી હતી; તેની સાથે તેની સખી ચંબેલી હતી; બન્ને સ્ત્રીઓ કિનારે ઉભી રહીને આનુબાનુ દૃષ્ટિ કર્યા કરતી હતી. થોડીવારે તેમની દૃષ્ટિ મર્યાદામાં એક વહાણ આવ્યું તે જોઈને ગુલાબ બોલી.

“ પેલું...વહાણ આવ્યું જણાય છે, કેમ ? ”

“ હા. ”

“ આજે પરમાત્માએ શિકાર મોકલ્યો ખરો ? જો એ વહાણ કોઈ વેપારીનું હશે; ને તેમાં માલ લાદેલો હશે; તો ગમે તેમ કરીને પણ હું તે મારે સ્વાધીન કરીશ.”

આ પ્રમાણે તે બન્ને સખીઓ વચ્ચે વાર્તાલાપ થતો હતો; ત્યાં વહાણ નજીક આવતું જણાયું છેક નજદીક આવતાં અફીણના ગોટાઓ ગુલાબના જોવામાં આવ્યા; ક્ષણવાર સ્થિર ઉભી રહીને તેણે ચુકિતનો વિચાર ઘડી લીધો. ચંબેલીને તેણે કહ્યું.

“ ચંબેલી ! દોડતી જા; બજારમાંથી અફીણના બે ચાર ગોટા લઈ આવ ? ”

ચંબેલી તુરત દોડી ગઈ અને થોડી વારમાં અફીણ લઈને પાછી આવી.

ગુલાબે અફીણ લઈને સળગાવ્યું. ને તેની ઉપર એક તપેલી મૂકી.

અફીણ સળગતાં તેમાંથી વાસ વધુટી. કિનારે ઉતરી ને ઉભા રહેલા લાલદાસની નાસીકા ઉપર તે વાસ પડી. તે ચમક્યો. જે બાબુથી વાસ આવતી હતી તે બાબુ તરફ તે ચાલ્યો. જ્યાં ગુલાબ અફીણ સળગાવતી બેઠી હતી; ત્યાં તે આવ્યો ને બેઠ્યો.

“ આ શું સળગાવેલું છે ? ”

“ અફીણ.”

“ અફીણ શા માટે સળગાવો છો ? ”

“ અમારે ખાવાનું પકાવવું છે ! ”

“ ખાવાનું પકાવવા માટે અફીણ સળગાવો છો ? શું ગામમાં લાકડા મળતા નથી ? ”

“ શેઠ ! “ ગુલાબે કહ્યું. ” આ શહેરમાં લાકડાં મળતાં નથી; એમ નથી કીન્તુ લાકડાં તો પુષ્કળ પ્રમાણમાં મળે છે પરંતુ જે ભાવથી લાકડાં મળે છે તે ભાવથી અફીણ પણ મળે છે. તો પછી શા માટે લાકડાં સળગાવવાં ? ”

લાલદાસના હોંબ ગગડી ગયા. પેટમાં ફાળ પડી. તે ગભરાયલા સ્વરે બોલી ઉઠ્યો.

“ શું અફીણ અહીં લાકડાના ભાવે વેચાય છે ? ”

“ હા. ”

(૨૧)

“ ત્યારે તો ગજબ થયો ? ” એમ કહીને લાલદાસે કપાળમાં કર પછાડયો.

ગુલાબ તેની પાસે આવી અને જોલી.

“ શેઠ ! ગભરાઓ નહિ ! વાત તો કહો; કે શું છે ! શાનો ગજબ થયો ? ”

“ પચાસ હજારનું અફીણુ લઈને હું અહીં આવ્યો છું. ચંદ્રપુરમાં અફીણુનો સારો ભાવ મળે છે એવું સાંભળી ને હું અહીં આવ્યો છું. શું ખરેખર અફીણુ લોકડાંને ભાવે વેચાય છે ? ”

“ ખરેખર નહિ તો જોટું ? ” ગુલાબ જોલી !
“ જોટું કહેવામાં અને એ રીતે કોઈનું મન દુલવવામાં મને શું લાભ ? ”

“ ત્યારે હવે હું શું કરીશ ? ” એમ જોલીને લાલદાસ દીલગીરીનો ભાવ મહોડા ઉપર ધારણ કરી રહ્યો.

“ ગભરાઓ નહિ શેઠ ? “ ગુલાબ જોલી ! ” હું તમને એક રસ્તો બતાવું ”

“ શુ ? ”

અફીણુ મને આપો ! ....છેક લોકડાનો ભાવ નહિ પરંતુ.....

‘શું આપી શકો ? ’

‘ભાવતો નહી !.... એક ઘડો ભરીને સોના મહોર હું આપું ને બધું અફીણુ મને આપી દો.

(૨૭)

લાલદાસે વિચાર કર્યો. લાકડાના ભાવે અફીણ વેચાય તેના કરતાં એક ઘડો ભરીને સોનામહોર લેવી એ સાફ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે ગુલાબને કહ્યું ‘ એક ઘડો ભરીને સોનામહોર મને આપો ને વહાણમાંનું અફીણ તમને સ્વાધીન કરું ”

‘ભલે આપની ખુશી ! ”

ગુલાબના હૃદયમાં હર્ષોર્મીઓ ઉછળી રહી. લાલદાસ જોઈ શકે નહી તેમ તેણે ચંબેલી તરફ આંખ મારી અને પછી કહ્યું.

“ ચંબેલી ! જા; કાગળ વિગેરે લઈ આવ ! ”

ચંબેલી ગઈ; તે આવી એટલા સમય સુધીમાં લાલદાસે પુષ્કળ વિચારો કર્યા. ચંબેલી આવીને કાગળ અને લખવાનાં સાહિત્યો રજુ કર્યા.

ગુલાબ લાલદાસ તરફ દાવ સાધીને બોલી.

“ શેઠ ! આપની ઇચ્છા હોય તો.....લ્યો આ કાગળ ! ને લખી આપો. ”

“ પણ હું આવી રીતે લખી આપીશ. ”

“ કેવી રીતે ? ”

“ હું જ્યારે માગું ત્યારે એક ઘડો ભરીને તમારે પૂરું પાડવું. ”

“ તેમ લખો તો પણ મને કશી હરકત નથી તમારે જોઈએ ત્યારે ઘડો ભરી જાઓ. ”

અને પછી લાલદાસે હસ્તાવેજ કરી આપ્યો. હસ્તાવેજમાં તેણે મોટા અક્ષરે લખ્યું કે:—

“ એક ઘડો ભરીને હું બ્યારે માગું ત્યારે પુરું પાડવાનું. ”

આ વાક્યનું રહસ્ય ગુલાબ કાંઈ સમજી શકી નહી. લાલદાસે સહી કરી આપી અને વહાણ ગુલાબને કબજે સોંપી દીધું. ગુલાબ વહાણમાંનું અક્ષીણ પોતાને મુકામે પહોંચાડવાની ખટપટમાં પડી અને લાલદાસ શેઠ દરિયાને કિનારો છોડીને ચંદ્રપુર શહેરના બજાર તરફ રવાના થયા.

માર્ગમાં તે ભાગ્યની નિંદા કરવા લાગ્યો અને તેની સાથે પેલા હરકીશનદાસ શેઠ ઉપર તેને ગુસ્સો આવ્યો. લાલાલાભ થવો એ નશીબ ઉપર આધાર રાખે છે. એમ ધારીને હરકીશનદાસ ઉપરના ગુસ્સાનો ભાવ તેણે દાખી દીધો અને પોતાના મંદ ભાગ્યને વગોવતો ધીમે પગલે ભર બજારમાં આવી પહોંચ્યો.

“ભાગ્ય પર આધાર છે નુકશાન ને નફા તણો;

“પાસો પડે સવળો ! મળે મહેનતમાંહી લાભજ ઘણો.

“પણ ભાગ્યપતિ યદિ મંદ હોય તો નફા સ્વપ્ને નહી,

“જે તે પ્રયત્ન કરે, પરન્તુ જાય હાની તો સહી !

“ભાગ્યવશ છે વાત હાનિ લાભની જાણો સહુ !

“યદિ હોય ભાગ્યોદય !....મળે તો લાભને લાભજ બહુ.

“દિલગીર થવું નહિ કોઈએ ગતિ મંદ દેખી ભાગ્યની,

“મટી મંદતા કો' સમય ચમકે જરૂર રેખા ભાગ્યની !

પ્રકરણ પાંચમું

અબધુતનો અખાડો

લાલદાસ ચાલતો ચાલતો બજારમાં આવી પહોંચ્યો.
એક દુકાન પાસે જઈને તે બોલ્યો.

“ શેઠ ! અક્ષિણે શું ભવ છે ? ”

“ દુકાનદારે સામે પ્રશ્ન કર્યો. ”

“ કેટલું અક્ષિણ જોઈએ છે ? ”

“ અક્ષિણ મારે જોઈતું નથી ! ”

“ ત્યારે ? ”

“ આપવાનું છે ! ”

“ હું રાખી લઈશ !....એસો !....શેઠ ! કેટલું અક્ષિણ છે ? ” તે દુકાનદારે લાલદાસને એસવા માટેની જમ્યા આપી. લાલદાસ ત્યાં બેઠો. દુકાનદારે તેની પાસે સોપારી, વરીયાળી, એલાયચી ઇત્યાદી મુખવાસની સામગ્રીઓ રજુ કરી, વિવેકનું દર્શન કરાવ્યા બાદ દુકાનદારે પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમારી પાસે કેટલું અક્ષિણ છે ? ”

“ અક્ષિણનું એક વહાણ ભરેલું છે, ને તે અહિં વેચવાનું છે. ”

“ બોલો, હા !....શું ભાવે આપશો ? ”

“ અહિંના ભાવથી હું અબધુ છું તેમ હજી સુધીમાં હું કોઈ વહેપારીની પાસે ગયેલો નથી પહેલ વહેલોજ

અહિં આવેલો છું. તમેજ કહી દો કે અહિં આ ભાવ છે, ને આ ભાવે હું ખરીદ કરીશ. ”

“ મારા ઉપર વિશ્વાસ રાખશો ? ”

“ જરૂર ! ”

“ જુઓ ! એક તોલાના સો રૂપીઆનો અહિં અફીણનો ભાવ છે. ને એજ ભાવે હું તમારું બધું અફીણ ખરીદીશ....હું જે બોલું તે સાચુંજ બોલું છું, ખોટો ભાવ મેં કહ્યો નથી, ને તેમ છતાં જો તમને વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો ખીજા વહેપારીની પાસે જઈને અફીણનો ભાવ પુછી આવો.

આ સાંભળીને લાલદાસ ચમક્યો; એક તોલાનો સો રૂપીઆનો ભાવ ! ખરેખરજ પોતાને તે સ્ત્રીએ છેતરી લીધી છે એમ લાલદાસને લાગી આવ્યું; તો પણ ભાવની ખાત્રી કરવા માટે તેણે પ્રશ્ન કરી જોયો.

“ શેઠ ! આ ભાવ તમે સાચોજ કહ્યો છે ને ? ”

“ વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો ખીજા કોઈને પુછી જુઓ !

“ અવિશ્વાસના કારણે હું તમને પુછતો નથી. ”

“ ત્યારે ? ”

“ જો તમે કહો છો એ ભાવ સાચો હોય તો હું ભયંકર ઠગાયો છું ! ”

“ હેં ! ઠગાયા ?....શી રીતે ? ”

“ એક કોઈ સ્ત્રી કિનારા ઉપર મને મળી ને તેણે કહ્યું કે અફીણનો ભાવ તો અહિં લાકડાના ભાવની બરાબર છે. એ ઉપરથી મેં દીલગીરી કરાવી; એટલે તેણે એક ઘડો ભરીને સોના મહોરોના બદલામાં બધું અફીણ આપી દેવું એ વાત કહી; મેં તે માન્ય કરી, કારણ કે લાકડાના ભાવ પ્રમાણે અફીણ વેચાય તેના કરતાં એક ઘડો ભરીને સોના મહોરો મળે એ ઠીક કહેવાય !....ને તે પ્રમાણમાં મેં તેને હસ્તાવેજ કરી આપ્યો છે. ને વહાણુ તેને સોંપાઈ ગયું છે ! ”

શેઠ ! જે સ્ત્રીએ તમને ઠગ્યા તે સ્ત્રીએ અત્યાર સુધીમાં તમારા જેવા સેંકડો બલકે હજારોને ઠગી લીધા છે, વારું; પણ બધું નક્કી થઈ ગયું છે ? ”

‘ હા સહી કરીને હસ્તાવેજ તેને મેં સોંપી દીધો છે ને વહાણુમાંનું સઘળું અફીણ અત્યારે તેના મકાનમાં પહોંચી પહોં ગયું હશે ! ’

‘ હસ્તાવેજની નકલ તમારી પાસે છે ? ’

‘ તેને તમે શું કરશો ? ’

‘ જોઈ કે તેમાં શું લખ્યું છે ?.....કદાચ કાંઈ શુદ્ધવાનો રસ્તો મળે ! ’

‘ એમ ? તો લ્યો આ હસ્તાવેજની નકલ ’ એમ હાથેને હસ્તાવેજની એક નકલ તેણે ગજવામાં નાખી હતી ! દુકાનદારના હાથમાં મુકી અને વધુમાં ઉમેરતાં તે બોલ્યો

‘ છુટવાનો રસ્તો મેં રાખ્યો છે ખરો. ’

દુકાનદારે અત્યંત ધ્યાનપૂર્વક હસ્તાવેજ વાંચી બેથો પછી તેણે થોડીવાર વિચારી રહ્યા પછી કહ્યું !

‘આ હસ્તાવેજમાં છુટવાનો રસ્તો છે; કારણ કે એક ઘડો ભરીને પુર પાડવું એવી આ લખાણમાં સરત છે પરંતુ સોના મહોરનું નામ કંઈ છે નહિ. ’

‘એટલે સોનામહોરનું નામ લખ્યું નથી; એ બરાબર છે; પરંતુ એવી કંઈ ચીજ છે કે ઘડો ભરીને આપતાં મહારા અફીણની કીંમતની બરાબરી કરી શકે ? કિન્તુ એવી એક પણ ચીજ છે નહિ: ને તેથી જ છુટકારો લખતી વખતે મેં રાખેલો છે તે છુટકારાનો લાભ મને કશો મળી શકે એમ નથી. ’

‘ શેઠ ! એમ ગભરાયો નહિ ! એક કહેવત છે કે ‘ આપ્ત અવસરે અબધૂતનો અખાડો ’ ને તમારા ઉપર પણ આ એક આફત ઉતરી આવી છે; માટે એ કહેવત પ્રમાણે કોઈ અબધૂતના અખાડામાં જાઓ, ને અબધૂતની સલાહ લ્યો. ’

‘ આ શહેરમાં કોઈ અબધૂત નથી. ’

“ છે. ” તે દુકાનદારે કહ્યું “ ને ચાલો હું તમારી સાથે આવું ને અબધૂતનો અખાડો બતાવું. મને આશા છે કે આ આફતમાંથી અબધૂતની સલાહ જરૂર તમને ઉગારશે. ”

“ મને તો તે અસંભવીત જેવું લાગે છે. ”

“ નહિ. એ વાત અસંભવીત નથી. ઘણી વખત આફતોથી ઘેરાયેલી વ્યક્તિઓ અબધૂત પાસે જાય છે. પોતાની આફત જણાવે છે અને પછી અબધૂત જે સલાહ આપે તે સલાહ પ્રમાણે વર્તતાં કેટલાયની આફતો દૂર થએલી મેં જોઈ છે ને તેથીજ “ આફત અવસરે અબધૂતનો અખાડો ” એવી લોક કહેવત શરૂ થઈ ચૂકી છે. ”

“ ભાગ્ય સાફ હશે તોજ આ આફતમાંથી હું ઉગરીશ. ને જો ભાગ્ય અશુભ હશે તો અબધૂતની સલાહ પણ નિરર્થક નિવડે તો તેમાં શું આશ્ચર્ય ? ”

“ ખરૂં.....ભાગ્યની વાત તો પહેલીજ છે. ”

આ પ્રમાણે વાતચીત કરતા કરતા ઉભય એક અબધૂતના અખાડા પાસે આવી પહોંચ્યા.

પ્રકરણ છઠું

“ અબધૂતની સલાહ ”

“ નમો નારાયણ ! ”

“ કૃત્યાણ ! ”

“ યોગીમહારાજ ! ” પેલા દુકાનદારે અબધૂતની આગળ લાલદાસની આફત રજુ કરતાં જણાવ્યું; “ આ એક શેઠ છે. તેઓને પેલી વેશ્યા ગુલામે ઠગી લીધા છે. એકલી

ઘડો ભરીને સોના મહોરો આપવાના બદલામાં અફીણનું આખું વહાણ તે વેશ્યાએ પચાવી લીધું છે પરંતુ સોના મહોરો આ શેઠે તેની પાસેથી લીધી નથી; આપની પાસે આવવાનું એક કારણ છે કે દસ્તાવેજમાં શેઠજીએ એવું લખી આપ્યું છે કે “ જ્યારે જોઈએ ત્યારે એક ઘડો પુરૂ પાડવાનું,” એટલે એક ઘડો સોના મહોરજ પુરી પાડવાની એવું લખી આપેલું નથી; માટે આપ તે સબંધમાં કોઈ સલાહ આપો તો આવી પડેલી આફત દૂર થઈ જાય; કારણ કે અફીણના બદલામાં વેશ્યા પાસેથી હજી સુધી કંઈ લીધેલું નથી. ”

આ સાંભળીને અબધૂન કયાંય સુધી વિચારમાં બેસી રહ્યા પછી બોલ્યો.

“ કોઈ પણ ચીજનું નામ લખેલું નથી કે ? ”

“ ના ચોગીરાજ ! ”

“ ને જ્યારે જોઈએ ત્યારે તમે માગી શકો એવી મતલબનું લખાણ કરી આપ્યું છે ને ? ”

“ હા, મહારાજ ! ”

“ વારૂ ! ત્યારે હું તમને એક સલાહ આપું છું ”

“ કહો, કહો, ચોગીરાજ ! એક સ્ત્રીએ મને હુંટી લીધો છે ! ” લાલદાસ વચમાં બોલી ઉઠ્યો. તેના સ્વરમાં ગભરાટ જોઈને ચોગી અબધૂન બોલી ઉઠ્યા,

“ તમે ગભરાઓ નહિ; હું કહું તે પ્રમાણે કરશો.
કે તમારું બધું અફીણ તમને મળી જશે; પછી ? ”

“ અહા ! તો કેવું સારું ! ”

હુંટાયલા લાલદાસે સ્વગત ઉદ્દગાર કાઢ્યા.

“ જુઓ ? ” યોગીરાજ બોલવા લાગ્યા, “ તમે એ
વેશ્યા ગુલાબ પાસે અત્યારેજ જાઓ; અને લખી આપ્યા
પ્રમાણે એક ઘડો !.....એક ઘડોજ માગો !.....પરંતુ
શું માગશો ? ”

“ આપશ્રી કહો તે ? ”

“ એક ઘડો ‘ માંકડનું મુતર ’ માગજો ! જાઓ !
ને વેશ્યા ગુલાબ એ ચીજ તમને પુરી પાડી શકશે નહિ;
અને તુરંતજ તમારો માલ વસુલ કરવા માટે રાજા પાસે
જઈને ફરીયાદ નોંધાવજો. અને એ રીતે તમારો માલ
તમને મળી જશે. ”

એમ કહીને અબધૂત સમાધી સ્થાનમાં જઈને સમાધી
ચડાવી ગયા; અખાડા બહાર નીકળીને લાલદાસ બોલ્યો.

“ શેઠ અબધૂતની સલાહ અત્યંત કિમતી મળી હો ! ”

“ કેમ ? શું હું ખેટું કહેતો તો ? ”

“ તમે ખરું કહેતા હતા એમ હવે તે મને સમ-
જાય છે ! ”

વારૂ; હવે તમે અહિંથી સીધા ગુલાબને ત્યાં જાઓ.

ને અમધૂરના કહેવા પ્રમાણેની ચીજની તાળડતોળ માગણી કરે. તે આપવાની શુદ્ધાળ ના પાડે તો તુરત મારી પાસે તમે ચાલ્યા આવજો. અહિંના રાજાની પાસે જઈને તમારી ફરિયાદ આપણે રજુ કરશું. માઈ નામ જીવણલાલ.”

“વારૂ, જીવણલાલ શેઠ ! મારા માટે તમે સારી મહેનત લીધી છે; જો મને તમે ન મળ્યા હોત તો અમધૂરની સલાહ લેવાનું મને સુઝત નહિ; ને માઈ સઘળું અફિણ એ નીચ ધુતારી વેશ્યા પચાવી પડત, હવે મને આશા બંધાય છે કે માઈ અફિણ મને પાછું મગશે કારણ કે માલ્યા પ્રમાણેની ચીજ તેનાથી પુરી પડી શકે એમ નથી ને જ્યારે મારી માગણીની ચીજ પુરી પાડવા અશક્ત તરીકે જાહેર થાય તેજ પળે મારો માલ હું પાછો માગી શકું છું.”

“ખ....રૂ”

એમ વાતો કરતા કરતા બંને એક ચોકમાં આવી પહોંચ્યા. પેલા દુકાનદારે કહ્યું.

રુડમેનું મકાન છે તેજ એ ધુતારણનું બંધો ! ને ત્યાંથી મારી દુકાને માઈ નામ પુછતા પુછતા ચાલ્યા આવજો !”

“સા....રૂ”

દુકાનદાર જુદો પડ્યો અને આપણો લાલદાસ ધુતારી શુદ્ધાળના મકાન પાસે આવી પહોંચ્યો ! મકાનના દ્વાર પાસે એક નોકર ઉભો હતો તેને લાલદાસે પુછ્યું.

“ અંદર ગુલાબ વેશ્યા છે કે ? ” “ હાજી. ”

“ મને તેની પાસે લઈ જા. ”

લાલદાસે રૂવાળભેર કહ્યું.

“ તમે થોડી મીનીટ અહિં ઉભા રહો હું અંદર જઈને મારાં બાઈ સાહેબને પુછી આવું. ”

“ સાર. ”

નોકર અંદર દોડી ગયો અને થોડીવારે લાલદાસની પાસે હાજર થઈને તેણે પુછ્યું.

“ મારાં બાઈ સાહેબ તમારૂં નામ પુછાવે છે ? ”

“ લાલદાસ શેઠ ” લાલદાસે કહ્યું.

નોકર પુનઃ અંદર દોડી ગયો અને સ્વલ્પ સમયમાં પાછો આવ્યો અને બોલ્યો.

“ તમને અંદર બોલાવે છે, ચાલો ! ”

નોકરની સાથે લાલદાસ ચાલ્યો ગુલાબ વેશ્યાની પાસે લાલદાસને હાજર કરીને નોકર પોતાના પહેરા ઉપર ચાલ્યો ગયો.

“ બિરાજો ! શેઠ ! ”

લાલદાસને જોઈને ગુલાબે ગળ્યા અવાજે એક ખુરશી બતાવીને કહ્યું.

લાલદાસે એ વેશ્યા પ્રતિ એક કટાક્ષ કર્યું, અને મધી તે ખુરશીમાં ગોઠવાયો. ગુલાબ વેશ્યા પણ તેની સામે એક ખુરશી નાખીને બેઠી.

પ્રકરણ સાતમું

માંકડનું મુતર

સંધ્યાની સંધિકાળનો સુંદર સમય વર્તમાન હતો; આદાશ ઉપર અવનવા રંગોનો છંટકાવ થઈ રહ્યો હતો. સ્વચ્છ બનેલા આલના આવાસ ઉપર સુવર્ણ આલરણોનાં સુવર્ણ કળશો ચકચકતા હતા વાતાવરણમાં શિતળતા પ્રસરેલી હતી. પવનરાજની મંદ મંદ ગતિથી દિવસના તાપનો ઉકળાટ કંઈક અંશે સમી જતો હતો. લાનુદેવ અસ્ત પામી ગયાને પાંચેક મીનીટ વીતી ગઈ હશે તે સમયે એક આલિશાન મકાનમાં એક સુવિશાળ ઓરડામાં એક સ્ત્રી અને પુરૂષ ઉભય બેઠેલા હતા ને પરસ્પર દૃષ્ટિપાત કરી રહ્યા.

જે ઓરડામાં તેઓ બેઠેલા હતા તે ઓરડાની શોભા અત્યંત સુંદર હતી; ભીતો ઉપર આકર્ષક ચિત્રો ટાંગવામાં આવેલાં હતાં. ઉંચી કીંમતનું ફરનિથર પણ ત્યાં પુષ્કળ હતું. આખા ઓરડામાં એક ઉમદા ગાદીચો પાથરવામાં આવેલો હતો અને ઓરડાના અંત ભાગમાં જ્યાં ત્યાં ઉમદા અત્તરનો છંટકાવ કરેલો હોવાથી બાહ્ય તેમજ આંતરિક સૌન્દર્યનો પ્રચાર થઈ રહ્યો હતો.

એ સુંદર ઓરડામાં બેઠેલ સ્ત્રી અને પુરૂષ અન્ય કોઈ નહિ પરંતુ વેશ્યા ગુલાબ અને લાલદાસ હતા. લાલ-

દાસ ખુરશીમાં ગોઠવાયો કે ગુલામ તેની સામે ખુરશી ઉપર બેસતી બોલી.

“ કહો શેઠ ? આજને આજ આવી પહોંચ્યા ? ઘડો લાવ્યા છો ? ”

“ હું સોના મહોર લેવા આવ્યો નથી ! ”

“ એમ ! ” ગુલામ સહેજ હસી, અને વેશ્યા લક્ષણો-ચિતચેષ્ટા કરતી બોલી ! ત્યારે આપ શા વિચારે અહિં પધાર્યા છો ? ”

“ જે મારે માગવાનું છે તે માગવા માટે હું અત્યારે આવ્યો છું. ”

“તો મને આખી દેતાં કશો વિલાંબ નથી. સોનામહોર તૈયાર છે; લાવો ઘડો; કે તુરત જ હું ભરી આપું ! શરત મને કબુલ છે ! ”

“ સોના મહોરો મને જોઈતી નથી. ”

“ ત્યારે ? ”

“ પ્રથમ એ કહો કે હસ્તાવેજનું લખાણ તમને માન્ય કિંવા કબુલ છે કે નહિ ? ”

“ કબુલ છે ! ”

“ ત્યારે તમે કબુલ કરો કે હસ્તાવેજમાં સોનામહોરો તમારે આપવી એ લાવાઈનું લખાણ નથી. ”

“ કેમ વાર ? ”

“ હસ્તાવેજ તમારી પાસે છે ? હાથમાં લ્યો ને જુઓ ! ”

“ ઠી....ક ! હસ્તાવેજમાં એવું લખાણ છે એમ હું માની લઉં છું; બોલો પછી ? ”

“ પછી એજ કે હું માગું તે એક ઘડો ભરીને તમારે પુરૂ પાડવાનું ! ”

“ બેશક ! ”

“ ને તે પ્રમાણે ન આપો તો ? ”

“ તો ? ” ગુલાબ બોલી ! “ તો તમારા માલ તમે પાછો લઈ શકો છો ! ”

“ એમ ? ”

“ હા. ”

“ ત્યારે હું માગું છું ! ”

“ માગો ! ”

“ એક ઘડો ભરીને “માંકડનું મુતર” મને આપો ” ગુલાબ ચમકીને એકદમ બોલી ઉઠી.

“ કેવી વિચિત્ર માગણી ! ”

“ ગુલાબ ? ” લાલદાસ સેજ કડક અવાજે બોલ્યો માગણી વિચિત્ર હોય કે સારી હોય; મને ગમે તેવી માગણી કરવાનો હક્ક છે; ને મારી એ માંગણી પ્રમાણે અત્યારે-અને આ પળે જ મને આપી દે; નહિતર મારો માલ.....”

લાલદાસના ચહેરા ઉપર કડકાઈના ભાવ જોઈને
ગુલાબ ખેલી ।

શેઠ સાહેબ ! ડરાવજો કોઈ ખીજને ! આ તો ગુલાબ
વેશ્યા છે ! તમારા દાખથી કાંઈ હું ડરી જાઉં એમ નથી;
જોઈએ તો કોઈ સારી ચીજની માગણી કરી દેયો ને તે હું
તમને આપી દઉં !....આવી વિચિત્ર માગણી મારાથી પુરી
પાડી શકાશે નહિ. ”

“ તો મારો માલ તમારાથી સંગ્રહી શકાશે નહિ !
તમે ગુલાબ વેશ્યા હો કે ગમે તે હો ! મને તેની પરવા
નથી હું તો દસ્તાવેજમાં લખી આપ્યા પ્રમાણે માગણી કરું
છું તે જો તમે તે પુરી પાડી શકવા અશક્ત હો તો મારો
માલ ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં મને સોંપી આપો નહિતર હું
હમણાંજ રાજા પાસે જઈશ. ”

“ રાજા પાસે કે પછી તેનાઘીયે આવે જાઓ ! ”

“ ત્યારે માગણી પ્રમાણે આપવાની નાજ પાડો છોને. ”

“ હા. ”

“ ઠી....ક ”

એમ કહીને લાલદાસ ત્યાંથી ઝપાટાખંધ ચાલી
નીકળ્યો જીવણલાલ શેઠનું નામ પુછીને થોડીવારમાં તેની
દુકાને લાલદાસ પહોંચી ગયો, જીવણલાલ તો લાલદાસની
રાહ જોતોજ ખેડો હતો તે લાલદાસને જોતાંજ ખેલી ઉઠ્યો.

“ કેમ શું થયું શેઠ ! ”

“ તેણે માગણી પુરી પાડવા અશક્તિ બતાવી ! ”

“ એ તો મેં ધારેલુંજ હતું ! વાફ....હવે તમારો શો વિચાર છે ? ”

“ રાજા પાસે જવું; ને ફરીયાદી રજુ કરવી. ”

“ તમે ગુલાબ વેશ્યાને જણાવ્યું છે કે માગણી પ્રમાણે આપી શકવાની અશક્તિ હોવા છતાં, માલ પચાવી પડવાની લુચ્ચાઈ દર્શાવવા અમેને રાજાનો આશ્રય લેવો પડશે ? ”

“ હા. મેં એ પ્રમાણે જણાવ્યું છે. ”

“ જવાબમાં તેણે શું કહ્યું ? ”

“ ચોકસ ઉદ્ધતાઈ ! તેણે તો બતાવી છે. ”

“ વાફ; ત્યારે ચાલો !....હા ! પણ....રાજાને અત્યારે મળવું એ ઠીક નહીં; કારણ કે રાત્રિનો પ્રારંભ થઈ ચુક્યો છે. ”

“ ત્યારે ? ”

“ આવતી સવારે કચેરીમાં જઈશું ! ”

“ જેવી તમારી મરજી. ”

“ હવે ચાલો મારે ત્યાં. તમારા સ્વાગતનો લાલ મને મળે એવું હું ઇચ્છું છું. ”

“ નહિ. એવી તસ્દી લેવાની કશીજ જરૂર નથી !

હું કોઈ ધર્મશાળામાં રાત્રિનો સમય નિર્ગમન કરી લઈશ અને સવારમાં તમને મળીશ, પછી આપણે કચેરીમાં જઈશું ?

“ વાહ ! શેઠ ! બહુ જોડ્યા ! શું તમે ધર્મશાળામાં મુકામ કરવા માગો છો ? જવાબો જી ! શું આ શહેરમાં કોઈ વેપારી નથી કે ? ”

લાલદાસે ઘણી ના કહી પરંતુ જ્યારે તેણે જોયું કે જીવણલાલ શેઠનો અત્યંત આગ્રહ છે; ત્યારે તેણે આગ્રહને માન આપ્યું ! અને જીવણલાલ મેમાન લઈને પોતાનાં ગૃહે આવી પહોંચ્યો.

પ્રકરણ આઠમું

અફીણ પાછું મળ્યું

પ્રભાતનાં બાલસૂર્યનાં સુવર્ણ રંગીય રસ્મિનો પ્રવાહ જગત ઉપર ફેલી રહ્યો હતો. પ્રભાકરનો સોનેરી પ્રકાશ તારલ અને અધકારને શોધી શોધીને નષ્ટ કરી રહ્યો હતો. ઘંટનાદોના અવાજોથી દેવસ્થાનો ગાજી રહ્યાં હતાં.

રાજમહાલયની દેવડી ઉપર પ્રભાતનાં ચોઘડીયાં વાગ્યા ને સભાજનો એક પછી એક રાજકચેરીમાં આવવા લાગ્યા.

થોડી વારમાં તો સભાસ્થાન માણસોથી ચિકાર ભરાઈ ગયું “ મહારાજા ચંદ્રસિંહનો જય ” ના ધ્વનિ સાથે

(૪૪)

મહારાજ સલા સ્થાનમાં આવીને ઉપસ્થિત થયા સઘળાંએ નમન આપ્યું ને ઉભા થયા મહારાજ સિંહાસન ઉપર બેડા કે સલાજનો પોતપોતાની જગ્યાએ ગોઠવાઈ ગયા.

પ્રથમ રાજસાથી વારાંગનાઓ હાજર થઈ અને સલામાં

(સાખી)

- “ જીવો અમર એ રાજવી ! તપો અમર એ રાજ !
 “ થાય ન અન્યાયી જરા ! એક ન્યાયી કાજ !
 “ રાજધર્મ ધર્મમર્મ ! પાળે એ રક્ષક !
 “ ધિક્કાર.....આ.....આ.....આ.....
 “ ધિક્કાર રક્ષક બની બને જે ભક્ષક !.....રાજધર્મ
 “ રૈયત ઉપર પ્રેમભાવ ઉરે ઉભરાય છે !
 “ રંક અને રાયનો ઇન્સાફ અદલ થાય છે !
 “ એવા નરેશની જય જગતમાં ગોલાય છે !
 “ રાજનીતિ ઉપર પ્રીતિ રાખે એ રક્ષક.....રાજધર્મ

(સાખી)

- “ રામ રાજ્યની સમ પ્રબલ; રહે હુર્ષ સુખમાંય !
 “ ગરીબ કે શ્રીમંત હો ! ત્રાસ ન પામે કાંઈ !
 “ રાજધર્મ ! ધર્મમર્મ ! પાળે એ રક્ષક !
 “ ધિક્કાર રક્ષક બની.....બને જે ભક્ષક !
 “ રાજધર્મ ! ધર્મમર્મ ! પાળે એ રક્ષક !

સલાજનોએ ગાયા બાદ વારાંગનાઓનાં સંગીત થયાં.

સંગીતની પુર્ણહુતી થઈ અને એક પટાવાળાએ મહારાજને નમન કરીને કહ્યું.

“ નામદાર ! કેઈ અરજદાર અંદર આવવાની રજા માગે છે.

“ સાડે તેમને આવવા દે. ”

પટાવાળો ગયો અને થોડીવારે લાલદાસ અને જીવ-જીવાલ શેઠ મહારાજ અંદરસિંહ પાસે આવીને ઉપસ્થિત થયા. મહારાજએ તેમને જોઈને પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમારે શી અરજ કરવાની છે, ”

“ નામદાર સાહેબ ! લાલદાસે કહેવા માંડ્યું. હું પરદેશી વ્યાપારી છું. વ્યાપારના કાર્ય પ્રસંગે હું અહિં આવેલો છું પરંતુ દરીઆ કીનારે ઉતરતાંજ હું ઠગાયો બીજું લુટાયો છું. મારો સઘળો માલ વેશ્યા ગુલાબે પચાવી પાડેલો છે જો કે મેં તેને સોંપેલો છે પરંતુ દસ્તાવેજમાં એવી શરત છે કે “ એક ઘડો ભરીને પુરૂ પાડવાનું ” ને તે પ્રમાણે મહારી મરજીમાં આવે તે ચિજ ગુલાબની પાસે માગી શકું ને તેની પાસે મેં માંકડાં મુતરથી એક ઘડો ભરીને માગણી કરી. કાં તો મહારી માગણી તે પુરી પાડે, યા તો મારો માલ મને પાછો આપે. પરંતુ તે તો મને કશોજ જવાબ આપતી નથી ને તેથી આપ સાહેબની પાસે

ન્યાય માગવા હું આવ્યો છું. મને આશા છે કે આપ નામદારશ્રી તરફથી ઉચિત ન્યાય મળશે. ”

ચંદ્રસિંહ મહારાજ આ સાંભળીને ઘડીબર ચુપ રહ્યા પછી બોલ્યા.

“ વારૂ, તે દસ્તાવેજ તારી પાસે છે કે ? ”

“ હા. જી ! ”

“ લાવ, બતાવ ! ”

લાલદાસે વેશ્યાને કરી આપેલા દસ્તાવેજની નકલ મહારાજના હાથમાં આપી. મહારાજએ તે વાંચી જોઈને લાલદાસની વાત ઉપર તેમણે ધ્યાન આપ્યું.

“ શેઠ ! આ દસ્તાવેજમાંના લખાણ પ્રમાણે ગુલામ વેશ્યા પાસે એક ઘડો ભરીને ગમે તે વસ્તુની માગણી તમે કરી શકો છો; ને જો તે પુરી ન પાડે તો તમારો માલ તેણે પાછો આપવો જોઈએ. ”

“ હા. નામદાર ! ”

અને તુરત ગુલામ વેશ્યાને રાજકચેરીમાં બોલાવવામાં આવી, ગુલામને જોઈને મહારાજએ કહ્યું.

ગુલામ ! આ માણસનો કેટલો માલ હુજમ કર્યો છે ?

“ નામદાર ! તેણે સ્વખુશીથી પોતાનો માલ મને સોંપી દીધો છે. ”

“ શું માલ અને કેટલો માલ છે ? ”

(૪૭)

“ માલમાં બીજું કશું નથી. પ્રક્ટ અફીણ જ છે.”

“ વાડુ !....આ હસ્તાવેજ કરાવીને જ તેનો માલ તેં કબજે કર્યો છે ને ? ”

“ હાજી ! ”

“ આ હસ્તાવેજ તને કબુલ છે ને ? ”

“ હાજી ! ”

ત્યારે હસ્તાવેજ કરી આપનારની હરકોઇ માગણીને પુરી પાડવા માટે તું બંધાઇ ચુકેલ છે.

“ ને તેની ના હું પણ કયાં કહું છું. સોનામહોરોનો એક ઘડો ભરી આપવાની અમારે વાતચીત થઇ છે. ”

“ વાતચીત થઇ હશે; પરંતુ લખ્યું વંચાય. એ પ્રમાણે આ હસ્તાવેજમાં જે વંચાય છે તે પ્રમાણે તારે વર્તવું જોઇશે.

“ પણ તેઓએ કેવી વિચિત્ર માગણી કરી છે. ”

“ ને તારે એ વિચિત્ર માગણી પણ પુરી કરી આપવી પડશે ને તેમ ન બની શકે તો સઘળું અફીણ આજને આજ તેના મુળ માલીકને સોંપી આપ. ”

“ નામદાર ! એ માગણી હું શી રીતે પુરી પાડી શકું. ”

“ તે તારે જોવાનું છે ! હું પુછું છું કે માગણી પ્રમાણે આ માણસને તું આપી શકીશ કે નહિ ? ”

“ નાજી ! ”

ત્યારે તેનો માલ આજેને આજે સોંપી આપ. બાએ શેઠ એક પોલિસને લઈ તમારું સઘળું અફીણ કળજે કરી દ્યો. ન્યાય ચુકવાઈ ગયો કચેરી વિસજન થઈ વેશ્યા ગુલ બ પાસેથી પોતાનું સઘળું અફીણ લાલદાસને મળી ગયું. જીવણલાલનો તેણે આત્મંત આભાર માન્યો અને બનર ભાવથી બે ટકા બોધા લઈને સઘળું અફીણ લાલદાસે જીવણલાલ શેઠને આપી દીધું. જીવણલાલે હિસાબ કરીને તે વખતે કુલ રકમ આપી દીધી; લાલદાસ આનંદમાં આવી ગયો. હરકિશનનાં કહ્યા પ્રમાણે પાંચ લાખને બદલે સાત-આઠ લાખ રૂપીઆનો તેને નફો મળ્યો; ભાગ્યનો પાસો સવળો પડ્યો એમ તેણે ધાર્યું.

થોડા દિવસ લાલદાસ ત્યાં રોકાયો અને પછી મણિપુર આવવાની તેણે તૈયારી કરી મિત્રોએ મંગાવેલી ચીજો તેણે ચંદ્રપુરમાંથી ખરીદી લીધી પછી એક રહી રમાની મંગાવેલી ચીજ.....સ્ત્રી ચરિત્ર !

લોળા અને સરળ હૃદયનો લાલદાસ ‘સ્ત્રી ચરિત્ર’ નામ કંઈક ચિજ ન હોઈ શકે કેટલુંએ સમજી ન શક્યો ને આખાય ચંદ્રપુરમાં ‘સ્ત્રી ચરિત્ર’ માટે તે ફરી વળ્યો જે દુકાને જઈને તે પુછતો તે દુકાને તેની મફકરીજ થતી લોકોએ તેને દિવાનો માની લીધો. અફીણના વેપારીમાં મળેલી પુષ્કળ કમાઈથી અંતઃ જતાં લાલદાસ ગાંડો થઈ ગયો છે

એમ ચંદ્રપુરની ઘણી ખરી પ્રજાએ માન્યું. છેલ્લે એક જણને સ્ત્રીચરિત્ર વિષે લાલદાસે પૂછ્યું ને તેનું ઉત્તર મળ્યું.

“ ગુણવંતી વેશ્યાને ત્યાં ‘ સ્ત્રી ચરિત્ર ’ મળશે ! ”

આમ કહેનારે લાલદાસની ફક્ત મશ્કરીજ કરી હતી પરંતુ લાલદાસે તે સત્ય માની લીધું અને નામ ઠેકાણું પૂછતો તે લોળો યુવક ગુણવંતી વેશ્યાને ત્યાં આવી પહોંચ્યો.

પ્રકરણ નવમું

ખનાવટી ખાયડી

ગુણવંતી વેશ્યાના મકાનમાં લાલદાસે પગ મૂક્યો કે તેની દ્રષ્ટિએ એક મોટી નોખત પડી. નોખતની પાસે તેને વગાડવાની દાંડી પડેલી હતી. લાલદાસે એકદમ પાંચ સાત અવાજ કરી નાખ્યા અને ગુણવંતીનું મકાન ગાળી ઉઠ્યું.

“ હું ! હું ! કેણુ છે ? ”

“ હું લાલદાસ શેઠ ! ” લાલદાસે જણાવ્યું.

“ શેઠજી ! તમને ખબર છે કે નોખતનો એક અવાજ કરવાનો ચાર્જ શું આપવો પડે છે ? ”

“ ના. ”

“ ત્યારે ચાર્જની ખબર વીના એકદમ પાંચ સાત અવાજ શા માટે કર્યા ? મારો ચાર્જ હું વસુલ કરીશ ? ”

“ પણ તારો કેટલો ચાર્જ છે ? ”

“ એક અવાજના એક હજાર. ”

“ વાડ મેં કેટલા અવાજ કર્યા ? ”

“ આશરે સાત ! ”

“ લે ત્યારે આ સાત હજાર ! ” એમ કહીને કાલદાસે સાત હજારની નોટો ગુણવંતીને બણી આપી ગુણવંતી અંબાઈ ગઈ. આજ સુધીમાં એક ઉપર બીજે અવાજ કરનાર તેણે કોઈને પણ જોયો ન હતો; ને આમ સાતસાત અવાજ કરનારને જોતાં તે છક જ થઈ ગઈ થોડી વાર પછી તે બોલી. ચાલો અંદર પધારો ! ”

બન્ને વિલાસાલયમાં આવ્યા ગુણવંતીએ પુછ્યું.

“ ખાત્રી સાંભળવાની ઇચ્છા છે ? ”

“ એવી કોઈ ઇચ્છાથી હું અહિં આવ્યો નથી. ”

“ ત્યારે ? ”

“ એક ચીજની મને જરૂર છે ને તે તમારી પાસે છે ? ”

“ શું વાડ ? ”

“ સ્ત્રી ચરિત્ર ”

“ થોડીવાર વિચારી રહ્યા પછી ગુણવંતી બોલી.

“ કોણે મંગાવી છે ? ”

“ મારી પત્નીએ ”

“ વાડ તે ચીજ મારી પાસે છે ! ”

“ તો કૃપા કરીને મને આપો ને જોઈએ તેટલી કીંમત લો. ”

“ જો તે ચિજ તમારે જોઈતી હોય તો હું કહું તેમ તમારે વર્તવું પડશે. ”

“ કબુલ. ”

“ તમે સ્ત્રી વેષ પહેરો; ને જ્યાં હું તમને મુકી આવું ત્યાં તમારે થોડા દિવસો સુધી રહેવું. ત્યાંથી તમને જોઈતી ચિજ જરૂર મળી જશે. ”

“ તમે કહો તેમ કરવા હું તૈયાર છું !

“ ત્યારે પહેરો સ્ત્રીનાં કપડાં ! ”

“ એમ કહીને ગુણવંતીએ સ્ત્રીનાં કપડાં લાલદાસ આગળ રજુ કર્યાં.

વાંચકો !.....ને લાલદાસે તે સ્ત્રીનાં કપડાં પહેર્યાં પણ ખરાં ? અહો ! ભોળું અને સરળ હૃદય ! ગુણવંતીએ કહ્યું ? ”

“ હવે ચાલો મારી સાથે. ”

“ ક્યાં ? ”

“ હું લઈ જાઉં ત્યાં ! ”

“ વાડ....ચાલો. ”

“ હા, પણ સંભાળજો ! ઘણી ચાલાકી પુર્વક તમારે ત્યાં રહેવાનું છે કોઈને ખબર ન પડવી જોઈએ કે તમે

પુરુષ છે. કારણ કે બાહ્ય ચિન્હ....પુરુષદં....જે મુઠ છે, તે હજી તમને આવી નથી, વળી બાલ પણ એક સ્ત્રીના જેટલા લાંબા છે એટલે બનતાં સુધી તો તમને કોઈ કળી શકશે જ નહિ.”

“ ને મને ” સ્ત્રી ચરીત્ર તો મળશેને ?

“ હા. ”

“ કેટલા દિવસો પછી ? ”

“ એક માસની અંદર ! ”

આ પ્રમાણે વાતચીત કરતાં તેઓ ઉભય એક મોટા મકાન પાસે આવી પહોંચ્યા આડી આવળી નજર કરી ગુણવંતી મકાનની અંદર દાખલ થઈ અને લાલદાસ તેની પાછળ દાખલ થયા.

“ શેઠ સાહેબ છે કે ? ”

“ ઓહ ! ગુણવંતી, બોલ શું છે ? ”

“ તમને થોડી તરદી આપવાની છે. ”

“ શું ? ”

“ થોડા દિવસો ઉપર મણીપુરના એક શેઠ મારે ત્યાં આવેલા હતા અને તેમને અચાનક બહારગામ જવાનું થવાથી આ તેમની પત્નીને મ્હારે ત્યાં મુકી ગયેલા છે પરંતુ એક શેઠીઆની સ્ત્રી મ્હારા જેવી એક વેશ્યાને ત્યાં બહુ વખત સુધી રાખવી એ મને ઠીક લાગ્યું નહીં; ને તેથી હું તમારી પાસે આવેલી છું. ”

“ તો વહુને મારે ત્યાં મુદ્દી જા તેમના પતિ આવે ત્યારે મારે ત્યાં મોકલજે ! ”

“ બસ એટલી ! તસ્દી તમને આપવા માટે જ હું આવેલી છું ”

“ એમાં તસ્દી શાની ? વાડ, વહુ ! આપણે ત્યાં રહેજો. ”

ત્યારબાદ ગુણવંતી ત્યાંથી ચાલી ગઈ અને વહુ બનેલો લાલદાસ ચંદ્રપુરના એક નામાંકિત ગણુતા વયોવૃદ્ધ શેઠને ત્યાં રોકાયો.

પ્રકરણ દસમું

ચાંડલીની ચંચળા

જે શ્રીમંત શેઠને ત્યાં લાલદાસ થોડા દિવસને માટે સ્ત્રી વેશમાં રોકાયો; તે શેઠનો પુત્ર કાંઈ કારણસર બહારગામ ગયેલો હતો ને હજી પંદર વીસ દિવસો પછી ચંદ્રપુરમાં આવે એમ હતું.

રાત્રે શેઠજીએ વિચાર કરીને પોતાના ઘરમાં આવેલાં નવાં વહુજીને પોતાના પુત્રની પત્નીની સાથે સુઈ રહેવાનું કહ્યું.

શેઠની પુત્રવધુનું નામ ચંચળા હતું. દેખાવમાં તે

સુંદર અને સ્વભાવે અત્યંત ચંચળ હતી. નવી વહુને તેણે પોતાના શયનગૃહમાં સુવાડી.

આખી રાત્રિ પસાર થઈ ગઈ, ને બીજી રાત્રિ પણ થઈ, ત્રીજી રાત્રીએ ચંચળાને નવી વહુના સ્ત્રીપણા વિષે શંકા ઉદ્ભવી ને તેથી તેણે સખ્તાઈ પુર્વક પુછી જોયું.

“ તું સ્ત્રી છે કે પુરૂષ ? મને તારા સ્ત્રીપણા વિષે શક જાય છે. ”

“ સાચું જાણવા માગો છો ત્યારે ? ”

“ હા. ”

લાલદાસે સઘળી હુકીકત કહી સંભળાવી. સ્ત્રી ચરિત્ર જોળવવા માટે પોતે સ્ત્રીવેષ પહેરેલો છે એમ પણ જણાવી દીધું. આ સાંભળીને ચંચળા બોલી.

“ સ્ત્રી ચરિત્ર મારી પાસે છે ને તે હું તમને આપું; પણ તેની કિંમત આપી શકશો ? ”

“ અરે ! એકથી એક લાખ રૂપીઆ સુધી. ”

“ નહિ, સ્ત્રી ચરિત્રના બદલામાં મને રૂપીઆ જોઈતા નથી; પરંતુ..... ”

“ ત્યારે શું ? ”

“ તમારો પ્રેમ. ”

“ એટલે ? ”

“ મારા તરફનો પ્રેમ. ”

“ તે હું તને આપીશ. ”

“ તો સ્ત્રી ચરિત્ર તમને મળશે. ”

“ ક્યારે ? ”

“ જ્યારે આપણી વચ્ચેનો ખ્યાર મજબુત થશે ત્યારે. ”

તે રાત્રિએ એટલીજ વાત થઈ ને દિવસો જતાં ઉભય વચ્ચે નિંદનીય વ્યવહાર શરૂ થયો. વિષય વિકારમાં તેઓ બંને અત્યંત ઉન્મત બની ગયા. ઉભયનાં જીવન સ્થાએ “ પ્રેમની પિસ્તોલ ” તાકી રહી. ચંચળા અને લાલદાસ પાપને પંથે પ્રયાણ કરી રહ્યાં.

ચંચળાનો પતિ બહારગામથી આવ્યો તે દિવસે ચંચળાએ લાલદાસને કહ્યું.

આજ રાત્રે જે ચરિત્ર હું ભજવું તે તમારે મુંગે મહાંડે જોયા કરવું. જોજો એક અક્ષર પણ ખોલ્યા તો. ”

સાંચે જગત શાંતિ સુંદરીના ખોળામાં લોટી રહ્યું હતું સર્વ સ્વામી અને સુંદરીઓ નિદ્રાનારીના લલીત અંકમાં સુઈ ગયેલાં હતાં. શયનગૃહમાં ચંચળા અને તેનો પતિ માત્ર જોજ હતા ! મોડી રાત્રે ચંચળાનો પતિ નિદ્રાધીન થયો અને ચંચળા જે રૂમમાં ‘ વહુજી લાલદાસ ’ સુતા હતા તે રૂમમાં આવીને બોલી !

“ મારું ચરિત્ર હવે ભજવાય છે જોવું હોય તો ચાલો. ”

લાલદાસ તુરત ઉભો થયો ચંચળા, પોતાના શયનગૃહમાં

આવી, તેનો પતિ ગાઢનિદ્રાને આધીન થઈ પડેલો હતો. એક ખુણામાં સંતાડેલી તલવાર ચંચળાએ હાથમાં લીધી, લાલદાસ કમકમી ઉઠ્યો તલવાર મ્યાન મુક્ત થઈ લાલદાસને ધરૂજ વધુટી ચંચળાએ હાથમાં જોરથી તલવાર પકડી નિરલ પગલે તે પતિના શરીર તરફ ગઈ, જઈને ગજળ ગુજર્યો ! તલવારનો એકજ ધા ! તે ચંડાલિની ચંચળાએ તલવારના એકજ ઝપાટે પતિનું ખુન કરી નાખ્યું.

લાલદાસ ગભરાઈને ખોલી ઉઠ્યો.

“ ગજળ ! ગજળ ! ચંચળા ! આ શું કર્યું ? ”

ચુપ ! જે એક અક્ષર ખોલ્યા છે તો તમારી પણ આ દશાજ કરવામાં આવશે ! ”

લાલદાસનું મોં ખંધ થઈ ગયું, ચંડાલિની ચંચળાએ એક મજબુત કપડાનો કકડો લીધો પતિનું શબ તે કકડામાં તેણે ખાંધ્યું. પછી એક રસી લઈને શયનગૃહમાંની બારીના થાંભલા સાથે એક છેડો ખાંધ્યો અને બીજો છેડો બહાર લટકાવ્યો. પછી લાલદાસને તેણે કહ્યું.

“ હવે તમે આ રસી વડે નીચે ઉતરી પડો....આ પોટલાને લઈને હું પણ નીચે આવું છું. ”

“ ને પછી ? ”

તમને જે વેશ્યા મારે ત્યાં મુકી ગઈ છે તે વેશ્યાને ત્યાં જઈશું !

શા માટે ?

ત્યાં ન જવું હોય તો મારો આગ્રહ નથી.

વારૂં....એ તો બધું ઠીક પરંતુ “ સ્ત્રીચરીત્ર ” ક્યારે મળશે ?

સમય જતાં તમને તે ચીજ મળી જશે હાલ તો ઉતાવળ કરો નીચે ઉતરી પડો ! કોઈ આવી પહોંચશે તો.

ચંચળાએ પોતાનું વાક્ય પુરું કર્યું નહિ ત્યાર પહેલાં લાલદાસ રસી વડે નીચે ઉતરી પડ્યો. ને ત્યાર પછી થોડીવારે ચંચળા પણ પતિના શબનું બાંધેલું પોટકું લઈને નીચે ઉતરી પડી ! ત્યાંથી પછી બંને પ્રથમ દરીયા કિનારે આવ્યા.

કિનારે ઉભી રહીને ચંચળાએ પતિના શબને દરીયાનાં અગાધ પાણીમાં ફેંકી દીધું.

અહો ! કુદ્દટા સ્ત્રીઓ કેટલી ભયંકર સ્વભાવવાળી હોય છે ? પતિ ! કે જે પ્રભુવત માનવા યોગ્ય છે; અરે ! તેનું ખુન કરવા જેટલી પતિની પીશાચિની, ચાંડાલિની ચંચળા ! તારૂં ઘોર કિંવા અક્ષમ્ય પાપ જગત જનોથી કદાચ અણબાણ રહી જશે; પરંતુ જગતના સૃષ્ટી સરજનહાર સર્વેશ્વર પરમાત્માથી એ અબાણ્યું રહેવાનું નથી.

લાલદાસે સ્ત્રીનાં કપડાં ઉતારી નાખ્યાં ને દરીયામાં ફેંકી દીધા. પુરૂષ પોષાક સ્ત્રીવેષની નીચે તેણે રાખેલોજ હતો.

આ બધું થઈ રહ્યા પછી લાલદાસ બોલ્યો.

“ ચંચળા ! એ પણ ફેંકી દે ! ”

“ તારા હાથમાં છે તે. ”

“ શું. ”

“ તલવાર ? ”

“ હા. ”

“ નહિ તેની મને ખાસ જરૂર છે. ”

“ ચંચળા ! પણ જળવળે હો ! મારા હાલ પણ.... ”

“ વાલા ! એ શું બોલ્યા ? આપણું બંનેની સામે

“ પ્રેમની પીસ્તોલ ” તાકી રહી છે. જેમ તમે મને ખરા અંતરથી ચાહો છો. તેમ હું પણ તમને ખરા અંતઃકરણપુર્વક ચાહું છું. પ્રિતમ તમારા ઉપર તો માફ તન મન ધન કુરબાન છે. ”

ચંચળા એ ઉક્ત શબ્દો એવા તો સુમધુર સ્વરે ઉચાર્યા, ને શબ્દોચાર વખતે એવા તો મોહક હાવ ભાવ કિંવા અભિનય કર્યા કે લાલદાસની વિષયવૃત્તિએ ઉછાળો લીધો.

ચંચળાની છેક નજીક તે આવ્યો. અને માથુકના દેહને છાતી સરસો ચાંપીને તેના ગુલાબી ગાલો ઉપર એ અલબેલા આશકે ઉપરા ઉપરી પાંચ સાત ચુંબનો કરી નાખ્યા.

એ ચાર દિશાઓમાંથી શિયાળોના કર્કશ અવાજ આવ્યા ને આથમી ગયા.

(૫૯)

પ્રકરણ અગીયારમું

ખુન !

સાધારણ રીતે જોતાં અંધારી રાતનું સ્વરૂપ ખીહા-
માણું દેખાય છે. એક ખીહામણી રાત્રિએ એક ગામને પાદર
જે વ્યક્તિઓ આવી પહોંચી.

એકે કહ્યું.

“ અંચળા ! મારા સસરાનું ગામ આ વિરપુર. ”

“ બસ આજ કે ? ”

“ હા. ”

“ અહિંથી તમારું ગામ મણિપુર કેટલું દુર ? ”

“ ચાર ગાઉ. ”

“ વારૂ....તમારાં પત્ની રમાગૌરી તેના પિયરમાં છે
કે ? સ્વસુર ગૃહે ? ”

“ હું જ્યારે ઘેરથી નીકળ્યો હતો ત્યારે મારી રમા
મારે ત્યાંજ હતી. ”

“ ઘર છોડ્યાને કેટલો વખત થયો ? ”

“ દોઢ જે મહીના થશે ! ”

“ કદાચ આટલા વખતમાં તમારી રમા તેને પિયર
આવી હોય તો. ”

“ તો રાત્રિ અહીં ગુળરીએ સહુવારે તપાસ કરીને
આગળ પ્રયાણ કરીએ. ”

“એ ઠીક ! પરંતુ તમારા સ્વસુરનું ગૃહ મને અત્યારેજ ખતાવો તો સાડું ”

“ અત્યારે ગામમાં જવું એ જોખમ લયું છે. ”

“ કેમ વાડું ? ”

“ અંધારી રાત્રી છે સુમારે દસેક અગીઆરનો સમય થયેલો છે અત્યારે આપણે ગામમાં પ્રવેશીએ ને કોઈ સીપાહી હેરાન કરે તો તે સંભવીત છે. ”

કાંઈ હરકત નહીં પરંતુ તમારા સ્વસુરનું ગૃહ મારે અત્યારેજ જોવું જરૂરનું છે. ”

ચંચળાના હડાગ્રહને લાલદાસે માન આપ્યું અને વિરપુર ગામમાં દાખલ થયા આડાઅવળા રસ્તા પસાર કરીને એક મકાન પાસે આવીને લાલદાસે કહ્યું.

“ જુઓ ! આ ઘર. ”

“ આ ઘર તમારા સ્વસુરનું છે ? ”

“ હા. ”

તે ઘરની એક પછીત બહાર રસ્તા ઉપર પડેલી હતી; એ પછીતમાં એક બારી હતી ને તે ખુલ્લી હતી ચંચળાએ તે જોઈને પછી લાલદાસને કહ્યું.

“ તમે અહિંજ ઉભા રહેજો. ”

“ ને તું ક્યાં જાય છે ? ”

“ પેલી બારી દેખાય છે ત્યાં સુધી ચઢીને અંદર જરા જોઈ આવું. ”

“ ચંચળા ! ચંચળા ! ”

“ ચુપ. ”

લાલદાસ એકદમ ચુપ થઈ ગયો. ચંચળાના હાથમાં તલવાર હતી. જે રસીવડે ચંચળા પોતાના મકાનમાંથી પતીના શબની સાથે નાસી છુટી હતી તે રસી તેણે તલવારની પેઠે સાથેજ લઈ લીધી હતી. રસી ફેંકીને તેણે બારીના કઠેરામાં ભેરવી દીધી અને પછી નીચેના છેડા ખેંચી જોયો. મજબુત રીતે ભરાઈ ગયાની ખાત્રી થઈ અને ચંચળા રસીના આધારે ઉપર ચડી.

બારી પાસે તે આવી અંદર તેણે દ્રષ્ટિ કરી. પાંચેક મીનિટ તલ્લીનતાપૂર્વક જોઈ રહી. પછી એકદમ તે નીચે ઉતરી પડી અને બોલી.

“ હવે તમે ઉપર જાઓ. ” ને જુઓ

“ શું ! ”

“ તમારી પત્ની રમા સુતાં છે તે ! ”

“ શું રમા અહિં છે ? ”

“ ચોક્કસ ! ”

લાલદાસ તુરત રસીના છેડાને અડક્યો ત્યાં ચંચળા બોલી ઉઠી.

“ પણ ખબરદાર ! ઉપર જઈ, અંદરનું દૃશ્ય જોઈ તુરતજ નીચે નહીં આવ્યા તો. ”

“ જોઈને તુરતજ આવતો રહીશ. ”

અને એમ કહીને લાલદાસ રસી પકડીને ખારી સુધી ચડ્યો. ખારી વાટે અંદર દ્રષ્ટિ કરી ને તેની આંખો એકદમ પહોળી થઈ ગઈ; તેની પત્ની રમા એક દાઢીવાળા મુસલમાનને પોતાની સોડમાં લઈને સુતેલી હતી.

ચંચળાનો સીસકારો તેના કાન ઉપર આવ્યો. જલતા જીગરે તે નીચે આવ્યો. ચંચળાએ પૂછ્યું.

“ કેમ શું જોયું ? ”

“ ચંચળા ! ચંચળા ! શું સ્ત્રીઓ..... ”

“ ચુપ !.....એ બધો બકવાદ કુરસદે..... હવે પુનઃ હું ઉપર ચઢું છું. ને થોડીવારમાંજ પાછી નીચે આવું છું. ”

પત્નીના પાપાચારને જોઈને બળી જળી રહેલો લાલદાસ કશું બોલ્યો નહિ, ચંચળા તલવાર લઈને એકદમ રસી વડે ઉપર ચડી ગઈ અને ખારી વાટે મકાનની અંદર દાખલ થઈ ગઈ. લાલદાસ સ્તબ્ધ ઉભો રહ્યો.

થોડી વાર પછી ચંચળા રસી પકડીને નીચે આવી પહોંચી આ વખતે તેની પાસે એક નાનકડી પેટી હતી.

લાલદાસ પેટીને જોતાંજ બોલ્યો.

“ આ પેટી લાવવાનું પ્રયોજન ? ”

“ આ પેટીની અંદર તે ચીજ છે કે જે ચીજ તમારી પત્નીએ મંગાવેલી છે. ”

“ શું સ્ત્રી ચરિત્ર ? ”

“ હા. ”

“ સાચું બોલે છે ? ”

“ તમારી રમાની સાથે જે માણસ સૂતેલો હતો તે માણસનું મથું આ પેટીમાં છે. ”

“ હેં ! શું તેનું ખુન કર્યું ? ”

“ હા.....ને જુઓ ! હવે આપણે એકદમ ગામ બહાર નીકળી જઈએ. સવારે ગામમાં દાખલ થઈ તમારા સસરાને ત્યાં આવીશું આશકના ખુની વાત રમા કેવી રીતે છુપાવે છે એ બાબત મળશે. એક દિવસ રહીને પછી રમાને લઈને આપણે મણીપુર તરફ ઉપડી જઈશું. ત્યાં ગયા પછી જ્યારે રમા ‘ સ્ત્રી ચરિત્ર ’ માંજે ત્યારે આ પેટી આપીને તેમાં સ્ત્રી ચરિત્ર છે તે લઈ લેવા કહેજો ! ”

લાલદાસ કાંઈ બોલ્યો નહિ થોડી વારે ચંચળા અને લાલદાસ ધીમે ધીમે ગામ બહાર નીકળી ગયા.

પ્રકરણ બારમું

“ રમાના ઉઠગારો ! ”

લોહીની ધારાના સ્પર્શે રમા ચમકીને જાગી ઉઠી પોતાના આશકનું ખુન થયેલું જોતાંજ તે પ્રથમ તો કમકમી ઉઠી પરંતુ એ ધુજારાને દબાવીને પોતાનું પાપકૃત્ય પ્રકાશ ન થાય તેટલા માટે આશકના શબને એક કપડામાં તેણે પેક કર્યું આખા ઓરડામાં તેણે માથાની તપાસ કરી પરંતુ ક્યાંય માથું જોવામાં આવ્યું નહીં એકલા ધડને તેણે મજબુત રીતે બાંધ્યું.

પછી બારીના કઠેરામાં રસીને એક છેડો બાંધ્યો ને એકદમ તે નીચે ઉતરી પડી. અંધારી રાત્રિમાં તે ગામ બહાર નિકળતાં ગામની પાસેજ દરીયો હતો; શબને દરી-આમાં ફેંકી દઈને રાક્ષસી રમા પોતાના સુવાના ઓરડામાં આવીને સુઈ રહી પરંતુ તેને નિદ્રા આવી નહીં પોતાના ઓરડામાં આવીને કોણ ખુન કરી ગયું હશે તે વિશે તેણે પુષ્કળ વિચાર કરી જોયા પરંતુ કોઈપણ તેની દૃષ્ટિમાં એવું આવ્યું નહિ કે જે પોતાના આશકનું ખુન કરવા જેટલું વૈર રાખતું હોય ! ”

X X X X

પ્રભાત પ્રકટયું. રાત્રિનો અંધકાર લય પામી ગયો.

ચંચળા ને લાલદાસે વિરપુર ગામમાં પ્રવેશ કર્યો. લાલદાસ પોતાના સસરાને ત્યાં આવ્યો જમાઈરાજને સાડ માન મળ્યું.
જમાઈરાજ ! ખુશીમાં તો છોને ? શરીર સાડું છે ?

“ હા. ”

ત્યારપછી થોડી આડી અવળી વાતો કર્યા પછી દાતાણુ પાણી કરવામાં આવ્યાં. જમીને લાલદાસે પોતાના સ્વસુરને કહ્યું.

આવતી કાલે મારે જવું છે. ને આપની પુત્રીને હું સાથેજ તેડી જવાનો છું. ”

વધારે દિવસ રહેવા માટે જમાઈરાજને આગ્રહ કરવામાં આવ્યો પરંતુ લાલદાસે તે આગ્રહને માન આપ્યું નહિ.

ખીજે દિવસે જમાઈરાજને વિદાય મળી લાલદાસ ચંચળા અને રમાની ત્રિપુટી વીરપુરનો ત્યાગ કરી ગઈ. રમાના પિતાએ ગાડાનું વાહન કરી આપ્યું હતું.

બળદ તેજ હતા. જોત જોતામાં ચાર ગાઉનો પંથ કપાઈ ગયો. માર્ગમાં લાલદાસ અને રમા વચ્ચે નીચે પ્રમાણે વાર્તાલાપ થયો હતો.

“ નાથ ! ખોલો કેટલું કમાયા ? ”

“ પુષ્કળ. ’

“ એમ ? ”

“ હા. ”

“ બહાલા ! તુમે ગયા પછી એક દીવસ એક યુગ જેવડો મોટો મને લાગવા લાગ્યો.

તુમારા વિરહની અગ્નિની જ્વાળામાં માફ સમસ્ત શરીર સળગવા લાગ્યું. એટલે થોડા દીવસ પીથેરમાં જઈ આવવાનો વિચાર મેં આપના માતા પિતાને જણાવ્યો, મને રજા મળી ને હું મ્હારે પિથેર આવી.

“ પિથેરમાં પણ તમારા વિરહનું દુઃખ સહેજ પણ ઓછું થયું નહી. ને જો તમે થોડા દીવસ મોડા આવ્યા હોત તો માફ શરીર સુકાઈને કોણ જાણે કેવું બની જાત કે આપ મને ઓળખી શકત પણ નહી. ”

“ નાથ ! ખરેખર આપની મુર્તિનાં જ્યારે મેં દર્શન કર્યાં ત્યારે મારા હૃદયમાંની વિરહ વેદના એકદમ પલાયન થઈ ગઈ અને તેની જગ્યાએ આનંદનો અબ્ધિ ઉછાળા મારી રહ્યો. ”

“ ખરેજ પતિ વિરહનું દુઃખ પત્નિને માટે અતિશય લયંકર છે. એવી કઈ પાષાણુ હૃદયી હોય કે જે પતિના વિયોગની વેદનાના અનુભવથી દુઃખાચ્છુ ન વહાવે ? આપ જે દિવસથી જુદા પડ્યા છો તે દીવસથી હું રોતીજ રહી છું. હર પળે આપનું સ્મરણ મને થઈ આવતું અને મારી આંખો આંસુથી છલકાઈ જતી હતી. ”

આજે સોનાનો સુરજ ઉગ્યો મારી સઘળી આંતર વેદના શમી ગઈ. ”

(૬૭)

રમા બોલતી જતી હતી. ચપળા તે સાંભળીને શુષ્ક રીતે હસતી હતી. લાલદાસ રમાના શબ્દો સાંભળતો જતો હતો અને તેના શરીરમાં ક્રોધના જ્વાળા આવી જતા હતા. પરંતુ ઘેર પહોંચ્યા પહેલાં કાંઈ પણ નહિ બોલવાનો ચંચળાએ તેને સખ્ત હુકમ કર્યો હતો. ને તેથી ક્રોધ કિંવા ગુસ્સાનો ભાવ દાખી દઈને લાલદાસ બોલ્યો.

“ રમા ! ખરેખર ! તારો પ્રેમ અનહદ છે. તું એક પ્રેમાળ પત્ની છે. ”

“ અમ સ્ત્રીઓને તો પતિનોજ આધાર, પતિ એજ પ્રભુ, પતિના હાથેજ ઉદ્ધાર પછી અમે તનમનથી પતિનીજ થવાનો પ્રયત્ન કરીએને ? ”

“ વાહ ! તારા જેવી પતિ ઘેટી પત્ની મળવાથી હું મને ભાગ્યશાળી માનું છું. ”

“ આ સ્ત્રી કેણુ છે ? ”

“ તે તારી બેન છે. ”

“ એટલે ? ”

“ ન સમજી ? ”

“ ના..... ”

“ તારી સપત્ની. ”

રમાની આંખોનો ઝેરી પ્રકાશ ચંચળાના વદન ઉપર પડ્યો ચંચળા બોલી ઉઠી.

“એન ! હું તમારી શોક બની છું મારા ઉપર તમે કોઈ દ્રષ્ટિ કરશો નહિ હું તો તમારી દાસી તરીકે રહેવા માટે આવી છું.”

રમા કાંઈ બોલી નહિ તેની ઝેરી આંખો ચંચળાને તિરસ્કારી રહી હતી.

ને મણિપુરના પાદરે સૌ આવી પહોંચ્યાં.

પ્રકરણ ત્રેમું

પ્રેમની પીસ્તોલ

“પાપ જીવનમાં કર્યું કિંચિદ્ હળવાનું નથી !

“શિક્ષા થવી ગુન્હાતાણી એ દુર જોવાનું નથી !

“છલાછલ થાય છે જ્યારે ભરાતા પાપનું પાણી !

“પુટે છે તે સમય પાતક ઘડો એ સત્ય એધાણી !

“પાપને પંથે જતાં અંતે ખરાબી થાય છે !

“પાપ હોયે ઘોર તો મૃત્યુ અચાનક થાય છે !

“જાતિ અને નિજ ધર્મને છોડી પતિત જે થાય છે !

“તે આ જગે નર્કના સંકટમાં રીખાય છે !

“પાપનો રસ્તો વિકટ છે ને ભયાનક છે અતિ !

“ના તે તરફ વળવાતાણી ઇશ કોઈને દે દુર્મતિ !

“મંગળ”

ચંચળાએ લાલદાસને એકાંતમાં મળીને જણાવ્યું.

“ મને મળ્યા પહેલાં ને મારી સલાહ લીધા પહેલાં રમાના શયનગૃહમાં જવાનું સાહસ કરતા નહિ. ”

મણિપુરને પાદર લાલદાસ આવ્યો કે તુરતજ ગામમાં વાત જાહેર થઈ ગઈ. લાલદાસનાં વૃદ્ધ માતા પિતા એકદમ પાદરમાં દોડી આવ્યાં લાલદાસના સ્નેહીઓ પણ ત્વચ્છી આવી પહોંચ્યા ! અને પછી લાલદાસ રમા અને ચંચળાએ મણિપુરમાં પ્રવેશ કર્યો.

ઘેર આવ્યા પછી લાલદાસે સઘળા મિત્રોને ઓલાવીને જે જે ચિજ મંગાવેલી હતી ને પોતે લાવેલો હતો તે જેને તેને આપી દીધી પછી મિત્રોની રજા લઈને તે માતા પિતા પાસે આવ્યો.

પિતાએ પુછ્યું.

“ ઘણે દીવસે આવ્યો ! આપણે કમાણી માટે પંગામ ફરવાની શું જરૂર છે ? પરમાત્માએ આપણને પુષ્કળ પૈસા આપ્યો છે. વારૂ, પણ તું શું શું કરી આવ્યો તે કહે જોઈએ. ”

છ સાત લાખ રૂપીઆનો નફો મળ્યો છે એમ લાલદાસે જણાવ્યું. વૃદ્ધ માતા પિતા પુત્રની વ્યાપાર કુશળતા અને સારા લાભને જોઈને અત્યંત આનંદિત થયાં.

ચંચળા તરફ જોઈને વૃદ્ધ માતાએ લાલદાસને પુછ્યું

“ આ કોણ છે ? ”

“ આપની પુત્રવધુ ”

લાલદાસે માતાપીતાને છેલ્લેતાં આ પ્રમાણે કહ્યું, ભોગાં
હૃદયના વૃદ્ધ વડીલોએ તે વાત આચી મની અને પુત્રને
અને નવી પુત્રવધુને શુભાશિર્વાદ આપ્યા.

આખો દિવસ તો જોત જોતામાં પસાર થઈ ગયો.
સંધ્યાના અમલ દરમ્યાન ચંચળાએ લાલદાસને કહ્યું.

“ વહાલા ! એક કામ કરી નાખો. ”

“ તે શું ? ”

“ જે રૂમમાં આપ સુતા હો તે રૂમમાં એક પાણુ
ચીજ એવી ન હોવી જોઈએ કે જેનો પ્રવાર અત્યંત
ભયાનક નીવડે. ”

“ એટલે ”

“ તમારા શયનગૃહમાંથી એવી ચીજો બહાર કાઢી
નાખો કે જેના પ્રહારવડે ભયંકર આઘાત થાય ! ”

“ તેનું કારણ ? ”

“ તે હું પછી કહીશ હાલ તુરત મેં કહ્યું એ પ્રમાણે
કરો. ”

“ સાફ. ”

એમ કહીને પોતાના શયનગૃહમાં આવ્યો.
પલંગ સીવાય એક પાણુ ચીજ તેણે શયનગૃહમાં રહેવા દીધી
નહિ. આ પ્રમાણે કર્યા પછી તે ચંચળાને મળ્યો.

(૭૧)

“ કેમ શું કર્યું ? ”

ચંચળા ! તારા કહેવા પ્રમાણે શયનગૃહમાં એક પણ ચીજ મેં રહેવા દીધી નથી.

“ એક પણ ચીજ રહી નથી ગઈ ? ”

“ ના, વરૂં....પણ ચંચળા ! આમ કરવાનું કારણ નહિ કહે ? ”

“ તે પછી કહીશ. ”

“ અત્યારે નહિ ? ”

“ ના. ”

“ પણ મારો વિચાર રમાને મળવાનોજ નથી. ”

“ કેમ ? ”

“ તે પાપિણી પ્રેમદાનું મ્હોં જોવા પણ માગતો નથી. આતો તારા કહેવાથી તેને અહીં સુધી લાવ્યો છું. ”

“આજની રાત્રે તો તમારે તેની પાસે જવુંજ પડશે.”

“ શા માટે ? ”

“ સ્ત્રી ચરિત્ર આપવા માટે ! ”

“ સા.....રૂ. ”

“હા ! દ્વાર બંધ કરશો નહી, હું દ્વાર પાસેજ બહાર ઉભી રહીશ જરૂર પડશે તો અંદર આવીશ નહીતર બહાર રહીને તમારી વાતચીત હું સાંભળીશ. આ પેટી લઈને તમારે જવું. રમા પોતાની મંગાવેલી ચીજની માગણી કરે કે આ પેટી તેના હાથમાં મુકી દેવી તમારે જોલવી નહીં

ને તેને ખોલવા કહેવું, કે અંદરથી ‘ સ્ત્રી ચરિત્ર ’ નીકળશે
આમ તમે કહેજો.”

“ વા.....રૂ.”

રાત્રિ પડી રમા શયનગૃહમાં આવી અને લાલદાસના
આવવાની રાહ જોવા લાગી.

થોડી વારે લાલદાસ આવ્યો. રમાએ નયનો નચાવીને
હાવભાવથી મીઠા સ્વરે કહ્યું.

“ પધાર્યા, નાથ ! ”

“ હા. ” ફિફ્કા સ્વરે લાલદાસે કહ્યું.

લાલદાસના હાથમાં પેટી હતી પલંગ ઉપર આવીને
તે લઈ રમા પણ પતિની સામે જોડી અને ખોલી.

“ જો મેં મંગાવ્યું હતું તે લાવ્યા છે કે, વહાલા ! ”

“ હા. ”

“ સાચું કહો છે. ”

“ હા. ”

“ શું, ‘ સ્ત્રી ચરિત્ર ’ તમે લાવ્યા છે ? ”

“ હા. ”

“ લાવો ત્યારે. ”

લાલદાસે પેલી પેટી રમાને આપી અને કહ્યું.

“ આ પેટીની અંદર ‘ સ્ત્રી ચરિત્ર ’ છે તે પેટીને
ખોલીને તું લઈ લે. ”

રમાએ પેટીને હાથમાં લીધી. ચંચળાનાં બે નયનો તે જોઈ રહ્યાં હતાં.

પેટી લઈને તે રાક્ષસી રમા દીપક પાસે આવી, પિત્તગની દીવીમાં દીપક પ્રજ્વળી રહ્યો હતો. રમાએ આતુરતા પુર્વક પેટી ઉઘાડી. પોતાના આશકનું માથું !

નખથી શિખા પર્યંત તેના અંગે અંગમાં કોપાગ્નિ લભુકી રહ્યો.....કોપાગ્નિનું જોર પુષ્કળ વધ્યું. રમાએ દીવી હાથમાં લીધી....ઉગામી....એક, બે, ત્રણ મિનિટ ! લાલદાસના કપાળમાં દીવીનો ઘા પડ્યો, એ જ પળે ચંચળાના હાથમાંની તલવાર રાક્ષસી રમાની ગરદનની આરપાર ચાલી ગઈ !

ચંચળાએ લાલદાસની છાતીના ધબકારા અને નાડી તપાસી લાલદાસના સ્વાસોશ્વાસ વિસમી ગયા હતા. લાલદાસના શબ ઉપર ચંચળાનું શબ દુટ્ટી પડ્યું.

તલવારના એકજ ઝટકે તેણે આત્મહત્યા કરી નાખી હતી એ રીતે ત્રિપુટી મરણશરણ થઈ; ને આપણે પણ હવે નિમ્નલિખિત કવિતા ઉમેરીને આ નાનકડી નવલકથાની અહીં સમાપ્તી કરી દઈશું.

“પતિના પ્રેમને ત્યાગી અવરથી પ્રેમ જાંધે છે,

“તણ નિજ નાથને ખીબા પુરૂષથી સ્નેહ સાંધે છે.”

→ ખાચડી કે શાચડી ←

(દાહરો)

શ્રીકૃષ્ણને આરાધીએ, પુંજી બેઠે કર જોડ;
સરસ્વતી મા કંઈ કરો, વાણી આપો શુદ્ધ. ૧
પ્રથમ શ્રીકૃષ્ણને પ્રણમ, જેની મુજ પર સદાય;
કંઈ કરી હું કરગર, આ પ્રંથ ચાલતો થાય. ૨

સુખપુર ગામમાં સરદારસીંગ કરીને રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેના રાજ્યમાં અઢારે વર્ષ સુખી હતી અને તે રાજા પોતાની પ્રજા ઉપર ઘણું હેત રાખતો હતો પણ તે રાજા ઉદાસ રહેતો હતો કારણ કે તેને સંતાન ન હતું.

તેની નગરીમાં એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો તે પૈસે ટકે સુખી ન હતો કારણ કે તેને ચાર પાંચ સંતાન હતાં અને તે પોતે કોઈપણ જાતનો ધંધો કરતો નહોતો.

એક દીવસ તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે તમે પરદેશ કમાવા જાવ, ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું કે તું મને ઢેઘરાં કરી આપ આથી તેની સ્ત્રીએ પાડોસણના ઘેરથી પાંચ શેર જાર ઉછીની લાવીને ઢેઘરાં કરી આપ્યાં. તે ઢેઘરાં લઈ બ્રાહ્મણ ખાતો ખાતો ઘેરથી નીકળ્યો ને એક તલાવની પાળ આવી ત્યાં

સુધી આવતાં આવતાં ખાઈ રહ્યો. ઢેઘરાં થઈ રહ્યાં ને તેણે તળાવમાં પોતાની ઝેળી ઘેઘ નાખી, તેમાં એક સાપોલીયું આવ્યું. તે વખતે તેણે વીચાર કર્યો કે ઘેર રાંડ બહુ પજવે છે માટે લાવ આ સાપોલીયાને ઝેળીમાં ઘાલીને ઘેર લઈ જાઉં. આવો વીચાર કરી ઝેળી ખસે ભેરવી પોતાને ઘેર આવ્યો. તે વખતે તેની સ્ત્રી પાણી ભરવા ગઈ હતી આથી તેણે જાણ્યું ન હતું કે મારો ઘણી ઘેર પાછો આવ્યો છે, તેણે તે ઝેળી ખીસાએ ભેરવી પોતાના ભાઈબંધને ત્યાં ખેસવા ગયો.

હવે તેની સ્ત્રી પાણી ભરીને ઘેર પાછી આવી તે વખતે છોકરાએ કહ્યું કે મારા બાપા પાછા આવ્યા છે, આથી તે સ્ત્રીને ઘણો ગુસ્સો ચડ્યો. પણ કહે શુ, એટલામાં ખીસીએ ભરાવેલી ઝેળી જોઈ આથી તેને ઘણો ગુસ્સો ચડ્યો અને તે ભોંય ઉપર પછાડી બોલી અકર્મી આ ઝેળીનું અહીં શું કામ છે પણ ઝેળી નીચે પડતાંની સાથે તેમાંથી મણી બહાર નીકળ્યો. હવે તે મણી હાથમાં લઈ બોલી કે મારો ભરથાર કમાઈને મણી લાવ્યો છે, ભાઈઓ, માટે જાણવું કે દુનીયા સ્વાર્થી છે, અને પોતાની સ્ત્રી પણ પૈસાની સગી છે.

પછી તે સ્ત્રી કંસારાને ત્યાં જઈ ઉધારે વાસણ લાવી અને મોઢીને ત્યાંથી ધી, ગોળ, તથા ઢાણા પણ ઉધારે લાવી

અને કાપડીઆને ત્યાંથી પીતામ્બર લાવી અને પછી પોતાના ભરથાર માટે રસોઈ બનાવી દીધી. ત્યાર પછી તેણે પોતાના ભરથારને બોલાવવા માટે છોકરાને મોકલ્યો તે છોકરે તેના બાપના ભાઈબંધના ઘરમાં જઈ કહ્યું કે બાપા ઘેર હેંટો ત્યારે પેલા પ્રાહ્મણે જાણ્યું કે સંડને પેલું સાપોલીયુ કરડ્યું હશે માટે બોલાવવા આવ્યો હશે પ્રાહ્મણે કહ્યું જા બેટા હું હમણું આવું છું એટલે તે છોકરો ઘેર પાછો ગયો પછી એ પ્રાહ્મણીએ અરધા કલાક સુધી વાટ જોઈ પણ કોઈ આવ્યું નહીં તેથી પોતે બોલાવવા આવી હવે પ્રાહ્મણે પોતાની સ્ત્રી આવતી જોઈ ગભરાઈ ગયો અને વીચાર કરવા લાગ્યો કે જો ઘેર જઈશ તો નક્કી મારી નાખશે તો પણ બીક રાખ્યા વીના પોતે ઘેર ગયો ઘેર જતાની સાથે પોતાની સ્ત્રીએ તાંબાકુંડીમાં નાવા માટે ગરમ પાણી કાઢી આપ્યું. આથી પ્રાહ્મણ ઘણો ગભરાયો. પછી તે નાહી રહ્યો એટલે સ્ત્રીએ પોતાના ઘણીને પહેરવા માટે પીતામ્બર આપ્યું આથી તે ઘણો ગભરાયો પછી સ્ત્રીએ પોતાના ઘણીને બેસવા માટે પાટલો આપ્યો અને છેવટે કંસાર પીરસ્યો તે વખતે તે પ્રાહ્મણ ઘણો ગભરાયો, અને વીચાર કરવા લાગ્યો, કે જરૂર આપણું મોત આવ્યું. પણ ખાતી વખતે તેની સ્ત્રી બોલી કે સાંભળો તમો જે પેલો મણી લાવ્યા છો તે મણી આપણા રાજની રાણીને હારમાં ખુટે છે, માટે જોઈએ છે,

જુઓ તમે કહેતા હો તો હું કુવે પાણી ભરવા જઈશ તે વખતે રાણીની દાસીઓને કહીશ કે તમારા રાણી સાહેબને માણી જોઈતો હોય તો મારે ઘેર છે પછી તમેને રાજા માણીની કીમત પુછે ત્યારે તમે કહેશો કે અમારા ગરીબ માણસને માણી શા કામનો છે, આપના જેવા રાજા લોકોને શોભે માટે આપ તે લઈ લો.

આ પ્રમાણે પોતાના ધણીને કહી કુવે પાણી ભરવા ગઈ અને ત્યાં દાસીઓને કહ્યું કે રાણીને માણી જોઈતો હોય તો મારે ઘેર છે.

આમ કહી તે પાણી ભરી ઘેર આવી ત્યાં દાસીઓએ આ વાત રાણીને કહી. આ વાત રાણીએ રાજાને કહી કે પ્રાહ્મણને ત્યાં માણી છે. પ્રાહ્મણને તેડવા માટે રાજાએ સીપાઈ મોકલ્યો, કે પ્રાહ્મણને કહે જે કે રાજા તને યોલાવે છે. સીપાઈ પ્રાહ્મણને યોલાવી દરબારમાં આવ્યો. રાજાએ પ્રાહ્મણને કહ્યું કે તમારે ત્યાં જે માણી છે તેની કીમત કહો ત્યારે પ્રાહ્મણે કહ્યું કે અમારા જેવા ગરીબ માણસને તે માણી શોભે નહીં તે માણી રાજદરબારમાં શોભે માટે તમે લઈ લ્યો મારે કીમત જોઈતી નથી આ જ્યારે કહ્યું ત્યારે રાજા એકદમ આનંદમાં આવી ગયો. અને ખજાનચીને હુકમ કર્યો કે સોના મહોરનો ખજાનો ઉઘાડી આ પ્રાહ્મણથી તથા તેની સ્ત્રી તથા તેના છોકરાંથી સાત ફેરામાં

જેટલું લઈ જવાય તેટલું લઈ જવા દે, એટલે ખબનચીએ સોના મહોરને! લંડાર ઉઘાડી દીધો અને તે ગ્રાહણ, તેનાં સંતાન અને તેની સ્ત્રીથી જેટલું ઉચકાય એટલું સાત ફેરા લઈ ગયાં અને તે માણીના પ્રતાપથી તે દ્રવ્યવાન થઈ ગયા.

આ વાત અહીંથી રહી અને મશીનું શું થયું તે આપણે વિચારીએ.

રાજાએ માણી હારમાં જડાવ્યો અને રાણીને સ્નાન કરવાને માટે અંધારી ચોરડી બાંધાવી, રાણી તે હારને કોરે મુકીને સ્નાન કરે છે એમ કરતાં કરતાં છ મહીના વીતી ગયા.

એક દિવસ રાણી સ્નાન કરી હાર દીધા વગર પોતાના મહેલમાં ચાલી ગઈ પછી જ્યારે તે બપોરે સુઈ ઉઠી ત્યારે પોતાના ગળામાં હાર ન દીઠો. એટલે એકદમ ગભરાઈને દાસીને કહ્યું કે તું એકદમ નીચે જા અને મારા હારની તપાસ કર પણ ચોરડીમાં હાર ન દીઠો એટલે દાસીએ રાણીને કહ્યું કે હાર નથી રાણી એકદમ ક્રોધથી ગોલી કે દીવો લઈ જઈ તપાસ કર ! પછી દાસી દીવો લઈ નીચે ગઈ અને ચોરડીમાં જઈ તપાસ કરી તો મશીને બદલે છોકરો રમતો દીઠો અને તેની પાસે જઈ પુત્રને લઈ રાણી પાસે ગઈ અને પેલો છોકરો રાણીની પાસે મુક્યો. રાણી પુત્રને જોઈ ઘણું આનંદ પામી કારણ કે રાજાને કાંઈ સંતાન નહોતું. આ વાત રાણીએ રાજાને કહી તેથી રાજા ઘણો પ્રસન્ન

થયો અને આખા શહેરમાં આનંદ થઈ રહ્યો. હવે પેલો છોકરો દિવસે ન વધે તેટલો રાત્રે વધે એમ કસ્તાં તે પાંચ વરસનો થયો એટલે રાજાએ ઘણી ધામધુમથી નિશાળે બેસાડ્યો.

હવે આ વાત આટલેથી બંધ રહી ને હવે ઝવેરીની વાત શરૂ કરીએ. સુખપુરમાં એક કપુરચંદ કરીને શેઠ હતો. તેને ઝવેરી નામની દીકરી હતી. તે દીકરી વગર શેઠને એકે સંતાન નહોતું.

તેથી તે દીકરી ઉપર ઘણું હેત રાખતો હતો. ઝવેરી જ્યારે તેર વરસની થઈ ત્યારે તેના બાપે તેનો વિવાહ કર્યો હતો, પણ ઝવેરીને તો લાલ જ ગમતો હતો. તેથી તેણે લાલ ઉપર નીચે પ્રમાણે પત્ર લખ્યો.

પત્ર.

લી. તમારી વહાલી ઝવેરીના પ્રણામ
મારા વહાલા લાલ,

લી. આપની દાસી ઝવેરી

લખવાનું કે હું આજરોજ રાતના બાર વાગે મહાદેવની પુનઃ જવાની છું અને તમે આગમચથી જાઓ. હું આપના માટે જે સામાન અને ઘોડો જોઈશે તે લેતી આવીશ. આ પત્રનો જવાબ પાછો આપશો, અને જરૂર આવશે.

લી. આપની વહાલી

લી. આપનો લાલ,

લખવાનું કે હું મારા બાપનો એકનો એક છોકરો છું માટે હું આવવાનો નથી. કારણ કે તારો વિવાહ મારા કાકાની સાથે થયેલો છે. તે બાણે તો મને મારી નાંખે. માટે હું આવનાર નથી એજ.

લી. લાલ.

લી. આપની દાસી ઝવેરી,

લખવાનું કે તમારા કાકા સાથે મારો વિવાહ થયો છે તે માટે તમારે જરા પણ ખીવું નહી. માટે બાર વાગે તમે જરૂર આવશો.

લી. આપની દાસી ઝવેરી.

લી. તારો વિલાસી લાલ,

લખવાનું કે આજે રાત્રે બાર વાગે જરૂરથી શીવના દહેરામાં આવીશ માટે તું ત્યાં તે વળતે આવજે.

લી. લાલના આશિષ.

આ પ્રમાણે કાગળ લખી લાલે રવાના કર્યો. હવે લાલ રાતના અગીઆર વાગે મહાદેવના દહેરામાં આવ્યો. અને ઝવેરી પણ રાતના અગીઆર વાગે મહાદેવના દહેરામાં આવી. તે પોતાની સાથે કેટલુંક ઝવેરાત તથા બે ઘેડા પોતાની સાથે લાવી હતી. ત્યાંથી એક ઘોડા ઉપર લાલ અને બીજા ઘોડા ઉપર ઝવેરી બેસી ત્યાંથી રવાના થયાં અને સવારમાં

રાજા અને કપુરચંદને ખબર થઈ કે મારો પુત્ર લાલ અને શેઠની છોડી ઝવેરી બંને નાસી ગયાં છે તેથી આખા નગરમાં શોક છવાઈ ગયો. હવે ત્યાં લાલના કાકાને ખબર થઈ કે ઝવેરીને લઈને લાલ નાસી ગયો છે. તેથી તે પણ તેની તપાસ માટે નીકળી પડ્યો. હવે લાલ અને ઝવેરી ચાલતાં ચાલતાં જ્યાં પેલા પ્રાદ્ધણે ઝાળી ઘાઈ હતી તે તલાવડી ઉપર આવ્યાં. વિશ્રામ લેવાને માટે બેઠાં એટલામાં ત્યાં લાલનો કાકો આવી પહોંચ્યો આથી લાલ ઘણો ગભરાયો. અને ઝવેરીને કહ્યું કે જો પેલો મારો કાકો આવે માટે તને ને મને મારી નાખશે. પછી ઝવેરીએ કહ્યું કે ભલે આવવા દો ખીશો નહિ એટલામાં લાલનો કાકો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. અને તે બેઠાં હતાં ત્યાં તે પણ બેઠો, હવે ઝવેરીને તરસ લાગી હતી તેથી લાલના કાકાને કહ્યું કે જા પાણી લઈ આવ ત્યારે તેણે કહ્યું કે તારા લાલને મોકલ તેથી ઝવેરીએ લાલને મોકલ્યો અને કહ્યું કે જો લાલનો વાંકો વાળ થશે તો હું તને મારી નાંખીશ પછી તે બંને જણ પાણી લેવા તલાવડીમાં ગયા ત્યારે તેના કાકાએ કહ્યું કે જા લાલ ઝારી ભરી લાવ તેથી લાલ તલાવડીમાં પાણી ભરવા ઉતર્યો તેવોજ તેના કાકાએ ધકકો માર્યો કે જેથી કરીને સાપ થઈ ગયો અને પોતાને ઘેર આણે ગયો.

આ વાત અહીંથી બંધ રહી, અને લાલના કાકાને શું થયું તે આપણે જોઈએ.

લાલને ધકકો મારી તે ઝવેરી આગળ આવ્યો. ઝવેરીએ પુછ્યું કે મારો લાલ ક્યાં ગયો? ત્યારે તે બોલ્યો કે મને કશી ખબર નથી. આથી ઝવેરીને એકદમ ક્રોધ વ્યાપી ગયો, અને તરવારથી ત્રણ ઘા કરી ત્યાં આગળ ટુકડા દાટી દીધા.

પછી તે તલાવડીની પાળ પર જઈ તપશ્ચર્યા કરવા બેઠી ઝવેરીને જ્યારે આઠ દીવસ તપશ્ચર્યા કરતાં થયા ત્યારે આકાશવાણી થઈ કે “ તારા જમણા હાથની ટચલી આંગળી પાણીની અંદર બોળ, તેને વળગી તારો લાલ બહાર આવશે. ” ઝવેરીએ આ પ્રમાણે કયું જેથી કરીને તેનો લાલ બહાર નીકળ્યો.

પછી તેઓએ હેંડવા માંડ્યું તે સંધ્યાકાળે એક મોટા નગરમાં આવી પહોંચ્યા તેમણે ધર્મશાળામાં આશ્રમ લીધો. પછી ઝવેરીએ કહ્યું કે તમે અહીં બેસો, અને હું ઘોડા માટે ચંદી, તથા આપણા માટે ખાવાનું લેતી આવું. ત્યારે લાલે કહ્યું કે તું જાતે બેરી છે. માટે તું જઈશ નહિ અને હું જઈ લેઈ આવું છું એમ કહી તે નગરમાં ગયો.

નગરમાં પેસતાંજ એક મોચણનું ઘર હતું ત્યાં આગળ તે મોચણની છોડી બેઠા સીવતી હતી લાલે તે મોચણની છોડીને પુછ્યું કે, નગરમાં પેસવાનો કયો રસ્તો

ત્યારે તે મોચણની છોડીએ કહ્યું કે, હું તમને નગરમાં પેસવાનો રસ્તો બતાવું છું અને તમે અહીં બેસો, તે અંદર ગઈ અને એક કાળો દોરો લાવી લાલને પગે બાંધી દીધો. કે જેથી કરીને લાલ બકરી થઈ ગયો.

આ વાત અહીંથી બંધ રહી અને ઝવેરીનું શું થયું તે આપણે જાણીએ.

ઝવેરીએ રાત્રે દશ વાગ્યા સુધી રાહ જોઈ પણ લાલ આવ્યો નહિ. તેથી તે મરદનો પોષાક પહેરી શહેરમાં ગઈ.

તે એક ઘર આગળ જઈ કહેવા લાગી કે મને આજની રાતની રાતનો વિશ્રામ આપો.

ઝવેરી જે ઘર ગઈ છે તે ઘર કેમની વ્યવસ્થા છે તે આપણે જાણીએ.

આ ઘરમાં રડારોળ ચાલતું હતું કારણકે તેનો છોકરો આજે મરવાનો છે.

એ છોકરો સાથી મરવાનો છે તેનું આપણે વર્ણન કરીએ.

તે ગામના રાજાને એકની એક દીકરી હતી તેના પેટમાં નાનપણથી નાગનો કણ પેસી ગયો હતો તેથી તેના પેટમાં નાગના ઝેરથી લાલ્ય બળતી હતી. રાજાએ એવો દુકમ ફેરવાવેલો હતો કે મારી કુંવરીને જે પુરૂષ મટાડે તેને અડધું રાજપાટ તથા મારી કુંવરી પસણાવું. અને

જો સ્ત્રી મટાડે તો હું તેને પરણું અને રાજ્યની પટરાણી બનાવું, અને બીજો જોવો હુકમ ફેરવ્યો હતો કે વારા પ્રમાણે દરેક ઘરમાંથી એક મનુષ્ય મારી કુંવરીની પાસે સુધ રહે.

આ હુકમના પરિણામે આ સ્ત્રીના ચાર દીકરાઓ મરણ પામ્યા હતા.

છેલ્લો છોકરો આજે રાત્રે જવાનો છે તેથી તે બાઈ રડતી હતી. ઝવેરીએ તે સ્ત્રીને રડતી બંધ રાખી અને કહ્યું કે તારા છોકરાને બદલે હું જમણ, અને તું રડતી બંધ થા. આથી તે સ્ત્રીને હીંમત આવી અને રડતી બંધ રહી ગઈ. આથી સમજવાનું કે (આ દુનિયા સ્વાર્થની સગી છે.)

ઝવેરીએ પૈસા આપ્યા અને કહ્યું કે કંદોઈને ત્યાંથી દુધ લાવ અને તેનાં કુડાં ભરી તે કુંવરીના પલંગ પાસે મેલીને પાછી આવ તે પ્રમાણે તે બાઈએ કયું પછી ઝવેરીએ તે પલંગને ગુલાબજળ તથા અત્તર છાંટીને સુગંધીવાળો બનાવ્યો, અને પછી તે ત્યાં આગળ બેઠી.

કુંવરી રાતના બાર વાગે આવી તેવીજ તેને એકદમ ઉંઘ આવી અને પેટમાંનો સાપ બહાર નીકળ્યો. સાપ પલંગમાં ખુબ રમ્યો, અને પછી તે નીચે ઉતરી દુધ પી ગયો. આથી તે એકદમ સુસ્ત બની ગયો. પછી તે પલંગ ઉપર ચઢવાનું મન કરે છે. તેવુંજ ઝવેરીએ તેના કડક કરી

નાખ્યા અને ડખામાં ભરી દીધા પછી તે બાઈને ત્યાં ગઈ. આ વાત અહીંથી બંધ રહી અને રાજકુંવરીની શી ખીના બની તેનું વર્ણન કરીએ.

આજે રાજકુંવરી ખુબ નીદ્રામાં પડી, કારણ કે આજે તેને આખા જન્મારાની નીદ્રા હતી, તે બપોરે બાર વાગે ઉઠી નહી, ત્યારે રાણીએ દાસીને મોકલી કે કુંવરીનું શું થયું તે જોઈને પાછી આવ, ત્યારે દાસી નીચે આવી જુએ છે, તો રાજકુંવરીને નીદ્રામાં પડેલી દીડી, એટલે એતો પાછી આવી, અને રાણીને બબર કહી કે “રાજકુંવરી નીદ્રામાં છે ” રાણીએ આ વાત રાજને કહી. રાજએ તે છોકરાને બોલાવ્યો.

આ વાત અહીંથી બંધ રહી અને ઝવેરીની શી ખીના બની તેનું વર્ણન કરીએ.

ઝવેરીએ તે સાપના કકડાની ગાંસડી બાંધી તે બાઈને ઘેર લઈ ગઈ, અને તે કકડા તે બાઈને આપ્યા, અને કહ્યું કે આ કકડા લઈને તારા છોકરાને રાજહરબારમાં મોકલજે આથી ડાસી આનંદમાં આવી ગઈ. (દુનીઆ સ્વાર્થની સગી છે તેનો ખીજો દાખલો) એટલામાં રાજહરબારનું તેડુ આવ્યું કે “ તારા છોકરાને રાજહરબારમાં બોલાવે છે ” છોકરાને લઈ સ્વીપાઈ રાજહરબારમાં ગયો. છોકરાએ રાજને દેખતાં સાપની ગાંસડી મેલી ઉભો રહ્યો રાજએ પુછ્યું આ સાપને

તેં માર્યો ? ત્યારે છોકરાએ કહ્યું કે મારે ત્યાં એક પરદેશી આવ્યો છે તેણે આ સાપને માર્યો છે. રાજાએ કહ્યું કે તું તેને મોકલ.

છોકરાએ ઘેર જઈ ઝવેરીને મોકલી ઝવેરી રાજ દરબારમાં ગઈ અને સલામ કરી ઉભી રહી. રાજાએ પુછ્યું કે આ સાપને તમે માર્યો છે ? ત્યારે ઝવેરીએ કહ્યું હા. ત્યારે તમે મારી દીકરી સાથે લગ્ન કરો. રાજા એમ નથી બાણતો કે આ પુરૂષના વેષે સ્ત્રી ઉભી છે. ઝવેરીએ કહ્યું કે મારે નીચમ એવો છે કે “ સોળ વરસ વગર હું કોઈની સાથે લગ્ન કરવાનો નથી.” અને મને છ મહીના પછી સોળમુ વર્ષ એસશે માટે હું છ મહીના પછી લગ્ન કરીશ.

રાજાએ હું કે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તશો એમ કહી ઝવેરીને લાલ બાગના મહેલમાં ઉતારે આવ્યો.

પણ તે ઉઠાસી રહે છે, કારણ કે છ મહીનામાં લાલ નહી જડે તો રાજા મને નક્કી પરણશે.

આ વાત અહીંથી બંધ કરીએ ને લાલની શી ખીના બની તેનું વર્ણન કરીએ.

તે મોચણની દીકરી, લાલને રાત્રે પુરૂષ કરે, અને દીવસે બકરી કરે આથી લાલ બહુ સુકાઈ ગયો છે.

ઝવેરીને આમ કરતાં કરતાં પાંચ મહીના થયા પછી તેણે એક યુક્તિ શોધી કાઢી તે યુક્તિ નીચે પ્રમાણે છે.

તે યુક્તિ અવેરીએ રાજાને કહી કે તમે આજ રાત્રે એવો ઢંઢેરો પીટાવો કે “ દરેક મનુષ્ય પોતાનાં પાળેલાં જનાવર સાથે કાલે સવારે રાણી બાગમાં ઉઠાણી કરવાને જાય.” આથી રાજાએ અવેરીનું કહ્યું માની શહેરમાં ઢંઢેરો પીટાવ્યો.

આપણે જે નગરની વાત કરીએ છીએ તે નગર કેવડું મોટું છે, તે નીચે વાંચવાથી ખબર પડશે.

તે નગરનો ઘેરાવો બાર માઇલ છે તેને ફરતો કોટ છે. અને તે કોટને બાર દરવાજા છે તે નગરની અંદર ચોરાશી બજાર ને તેમાં અઢારે જાન રહે છે.

આપણે ઉપર રાણીબાગ વાંચી ગયા તે બાગ કેવો છે તેનું વર્ણન કરીએ.

તે બાગ શહેરથી બે માઇલ પર આવેલો છે અને તે બાગનો ઘેરાવો દોઢ માઇલનો છે. તે બાગ ૧૧ વચ્ચે એક સુશોભીત મકાન છે, અને તે મકાનની આરુપાસ કૂવારો છે. તે બાગની અંદર બધી જાતની વનસ્પતિ બાવલામાં આવી છે.

સવારના સાત વાગે બારે દરવાજેથી માણસ નીકળવા લાગ્યાં. અવેરી એક દરવાજે ઉભી રહી, પણ લાલનો પત્તો લાગ્યો નહીં.

સાંજના ચાર વાગે અવેરીએ બધા દરવાજા બંધ

કરાવ્યા, અને ફક્ત એક દરવાજો ઉઘાડો રાખવામાં આવ્યો. ને દરવાજાના એટલા ઉપર બેઠી. જ્યારે સાંજના પાંચ વાગ્યા એટલે બધા માણસો શહેરમાં પેસવા લાગ્યા. પણ લાલનો પત્તા ન લાગવાથી તે વધારે ઉદાસ થવા લાગી, પણ તેની આશા સફળ થઈ.

છેવટે પેલી મોચણ બકરી સાથે તે શહેરમાં આવવા લાગી. ઝવેરીને દેખી લાલ ખમચાયો. એટલામાં ઝવેરીની નજર પેલા કાળા દોરા ઉપર પડી. તેથી તે એકદમ ઉભી થઈ અને તે દોરા કાપી નાંખ્યો એટલે લાલ મનુષ્ય થઈ ગયો.

મોચણના હાંઝા ગગડી ગયા. પણ ઝવેરીએ તેને આ ગુના બદલ કશું કયું નહિ અને શાબાશી આપી, આ ઉપરથી સમજવાનું કે કોઈએ આપણને નુકશાન કયું હોય પણ તેને નુકશાન ન કરતાં ઉપકાર કરવો.

ઝવેરીએ રાજાને કહ્યું કે તમારો જમાઈ આ રહ્યો અને હું તમારી દીકરી. માટે તમે રાજકુવરી તથા મને આ લાલની સાથે પરણાવો.

રાજાએ ધામધૂમથી બન્નેને પરણાવ્યાં અને તેમને રહેવાને માટે બુદો મહેલ આપ્યો.

લાલ પોતાનો જીવ બે વાર બચાવવાથી ઝવેરી જે કહે તે કરતો. અને રાજકુવરીની કોઈ પણ જાતની દરકાર રાખતો નહી.

રાજકુંવરી છ મહીના સુધી લાલ પાસે રહી પછી તે પોતાના આપના મહેલમાં આવી.

એક દીવસ મહેલના પરબ આવ્યું. તે વખતે રાજકુંવરી તેની સખીઓ સાથે પેલી તલાવડીમાં સ્નાન કરવા ગઈ.

સ્નાન કરતાં કરતાં, સખીઓ બોલી કે “ હે રાજકુંવરી તારા જેટલું સુખ કોઈને નથી ” કુંવરી બોલી કે મારા જેટલું દુઃખ કોઈને નથી. કારણ કે લાલ ઝવેરીનું કહ્યું માને છે, અને માફ કહ્યું માનતા નથી. ખીન્ન કારણ લાલ આ તલાવડીના સાપના કુળનો છે.

આ બધી વાત લાલની મા ત્યાં આગળ હતી તેણે સાંભળી આથી તે બહુ પ્રસન્ન થઈ. રાજકુંવરી સ્નાન કરી તે રાજમહેલમાં આવી ગઈ.

આ વાત અહીંથી બંધ થઈ અને લાલની મા શું શું કરે છે તે આપણે જોઈએ.

લાલની માને વિચાર આવ્યો કે લાલને કયે સ્ત્રી ઘેર લાવું. છેવટે એક ચુકિત શોધી કાઢી તે ચુકિત નીચે પ્રમાણે.

તે દરરોજ સવારમાં ઇલાયચી, બદામ નાખીને તૈયાર કરેલું દુધ તે શહેરમાં જ્યાં આગળ લાલનો મહેલ હતો ત્યાં આગળ વેચવા જતી અને તે દુધ શહેરના દૂધ કરતાં

ઓછા લાવે આપતી. આથી તેનું દૂધ બધા લોકો લેતા અને ઝવેરી પણ તે લેતી.

એક દીવસ સવારમાં ઝવેરીને પોતાની માની કનેથી દૂધ લેતાં જોઇ. દૂધ લીધા પછી લાલે ઝવેરીને કહ્યું તારે તે બાઈ પાસેથી દૂધ લેવું નહી, પણ ઝવેરીએ તેની કને પાસેથી દૂધ લેવાનું ચાલુ રાખ્યું.

ત્યારબાદ એક દીવસ નાગણે કહ્યું, કે તમે તમારા ભરથારને પુછજો કે તમારા બાપનું નામ શું, અથવા મને તમારી થાળીમાં બાવા દો.

લાલ જ્યારે દરબારમાંથી બાર વાગે આ ચે! તારે ઝવેરીએ કહ્યું કે તમારા બાપનું નામ શું? લાલે કહ્યું, કે મારા બાપનું નામ સરદારસીંગ. ઝવેરીએ સાચું માન્યું.

બીજે દીવસે સવારમાં નાગણ દૂધ આપવા આવી, ત્યારે પુછ્યું કે તમે તમારા ભરથારને નામ પુછ્યું કે? ઝવેરી બોલી કે હા. શું કહ્યું, એ તમે મને કહો! ઝવેરીએ કહ્યું કે સરદારસીંગ.

નાગણે કહ્યું, કે તમે તમારા ભરથારને કહેજો કે તમે મણીમાંથી ઉત્પન્ન થયા છો માટે તમારા બાપ સરદારસીંગ હોયજ નહિ, માટે તમે તમારા બાપનું નામ સાચું કહો નહી તો તમારી થાળીમાં બાવા દો, એમ કહી તે નાગણ ચાલી ગઇ.

લાલ પાછો તે દીવસે દરબારમાંથી આવ્યો, ત્યારે
 ઝવેરીએ કહ્યું, કે તમારા બાપનું નામ શું ? ત્યારે લાલ
 બોલ્યો કે સરદારસીંગ. ત્યારે ઝવેરી બોલી કે સરદારસીંગ
 હોયજ નહીં; કારણ કે તમે મણીમાંણી ઉત્પન્ન થયા છો
 માટે સાચું કહો નહીં તો તમારી થાળીમાં મને ખાવા દો.
 લાલે કહ્યું કે હું આજે નહીં નામ દઉં કાલે દઈશ એમ વાયદા
 ઉપર વાયદા કરતો જાય.

પણ ઝવેરીએ તેનો કેડો ના છોડ્યો. ત્યારે છેવટે
 લાલ વિચાર કરવા લાગ્યો કે હું જો મારી થાળીમાં ખાવા
 દઉં તો ઝવેરી મરી જાય છે અને હું નામ દઉં છું તો
 હું નાગ થઈ જઈ છું. છેવટે તે એક નિશ્ચય ઉપર આવ્યો
 કે કાલે તલાવની ઉપર જઈ ત્યાં આગળ બાપનું નામ
 દઈ હું મારા ઘરમાં આવ્યો જઈશ. એમ વીચાર કરી ઝવે-
 રીને કહ્યું, કે હું પેટ્ટી તલાવડી ઉપર હું મારા બાપનું
 નામ દઈશ એમ કહી તે દરબારમાં આવ્યો ગયો.

આથી ઝવેરી બહુ આનંદમાં આવી ગઈ. ગુજરાતીમાં
 કહેવત છે કે (નારીની બુદ્ધિ પાનીએ હોય.)

બીજે દીવસે સવારમાં લાલ અને ઝવેરી બંને પેટ્ટી
 તલાવડી ઉપર ગયા પછી લાલ તલાવડીની અંદર ગયો
 અને બોલ્યો.

ઝવેરી હું મારા બાપનું નામ દઉં કે પાછો આવું.

ઝવેરી બોલી કે નામ દો.

લાલ ઢીચણુ સુધી પાણીમાં ગયો અને બોલ્યો, કે
ઝવેરી નામ હઉં કે પાછો આવું.

ઝવેરી બોલી કે નામ દો.

પાછો લાલ ગંગા સુધી પાણીમાં ગયો અને બોલ્યો
કે ઝવેરી નામ હઉં કે પાછો આવું.

ઝવેરી બોલી નામ દો.

છેવટે લાલ બોલ્યો કે મારા બાપનું નામ નાગ. નાગ
કહેતાંની વારજ લાલ નાગ થઈ પોતાને ઘેર ચાલ્યો. (આ
ઉપરથી સમજવાનું કે ઝવેરીને ન મારતાં લાલ મનુષ્યનું સુખ
તણ નાગ થઈ ચાલ્યો ગયો, તે એક ક્ષમાનો ખીજો દાખલો.)

પછી ઝવેરી નીરાશ થઈ ઘેર ચાલી આવી, અને
રાત્રીને ખગર કહાવી કે લાલ શીકાર કરવાને બહાર ગયા
છે તે હજુ સુધી આવ્યા નથી માટે તમે જલદી તપાસ કરો.

રાત્રીએ લાલની તપાસને માટે માણસો મોકલ્યાં
પણ માણસો નિરાશ થઈને પાછાં આવ્યાં. છેવટે રાત્રીએ
ઢંઢેરો પીટાવ્યો કે “ જે કોઈ લાલને શોધી લાવશે તેને
અડધું રાજપાટ રાત્રી આપશે.” પણ લાલ સાપ થઈ ચાલ્યો
ગયો છે એટલે ક્યાંથી જડે. છેવટે રાત્રી નિરાશ થયો.

લાલના ગયા બાદ ઝવેરીએ બધા શણગાર ઉતારી

નાંખ્યા અને ધોળાં વસ્ત્ર પહેરવા માંડ્યાં અને એક સહાવત ખોલ્યું.

લાલને મરી ગયે એક મહીનો થયો. તેજ દીવસે તે શહેરથી પાંચ માઈલને છેટે એક ગામ હતું તેમાંથી એક બહુ ગરીબ પ્રાક્ષણ શીધું લેવાને આવ્યો. ઝવેરીએ પ્રાક્ષણને દેખી કહ્યું કે આજે તમે અહીં રહો અને કાલે સવારે જામે કારણકે આજે મારા લાલને ગયાં એક મહીનો થયો.

પ્રાક્ષણે કહ્યું કે બાઈ ક્ષમા કરજો કારણકે મારાં છોકરાં કાલનાં ભુખ્યાં છે માટે મને હમણાં જવા દ્યો.

ઝવેરીએ ના કહ્યું તેથી તે ત્યાં આગળ રસોઈ કરી ને જમ્યો અને પછી ઝવેરીએ બધી પોતાની વીગત કહી સંભળાવી આથી તે બહુ દિલગીર થયો પણ કરે શું પછી ઝવેરીએ શીધું આપ્યું અને પાંચ રૂપીઆ દક્ષીણા આપી વિદાય કર્યો.

પેલી તલાવડીની પાળ ઉપર થઈ પ્રાક્ષણને પોતાના ગામમાં જવાનો રસ્તો છે. પ્રાક્ષણ તે તલાવડી નજીક આવ્યો એટલામાં સંધ્યાકાળ થઈ તેથી તે નજીકના વડ ઉપર ચઢીને બેઠો.

આ વાત અહીંથી બાંધ રહી અને લાલનું શું થયું તેનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે.

લાલની માએ માનતા માંની હતી કે લાલ જડે તો આખા ગામના લોકોને છ મહીના સુધી તલાવડીના કાંઠા ઉપર મીઝખાની આપવી. આથી હરરોજ તે કાંઠા ઉપર મીઝખાની આપતી હતી.

મીઝખાની શી રીતે થતી તેનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે.

પહેલાં બે સાપ આવતા તે તલાવડીનો કાંઠા ચોકબો કરતા, પછી બે સાપ આવતા તે દુધનાં કુંડાં ખીછાના ઉપર મેલી ચાલ્યા જતા, પછી બે સાપ આવતા તે ફૂલ વેરી ચાલ્યા જતા, અને છેવટે બે સાપ આવતા તે અત્તર તથા ગુલાબ છાંટી ચાલ્યા જતા, છેવટે એક મોટો નાગ અને તેની આસપાસ નાના મોટા નાગો વીટળાઈ તે ખીછાના ઉપર આવતા તેમાં લાલ પણ આવતો પણ તે ઉદાસ મુખે ઝવેરીનો મહેલ જે તરફ હતો તે તરફ બેસી રહેતો.

આજે તે લાલના બાપે કહ્યું કે લાલ આ વખતમાં ઝવેરીને વીસરી જાવો. અને અહીંનું સુખ માનો પણ લાલ ખાતો નથી કે પીતો નથી અને શોકવાન થઈ બેસી રહે છે.

આ બધું પેલા બ્રાહ્મણે સાંભળ્યું તેથી તેને ઝવેરીની વાત સત્ય લાગી તેથી બીજે દીવસે પોતાને ત્યાં સીધુ નાખી તરત પાછો ફર્યો અને ઝવેરીના મહેલમાં આવી પહોંચ્યો.

બ્રાહ્મણે ઝવેરીને કહ્યું કે તમે હું જે કહું તે મને આજો તો હું તમારા લાલને મેળવી શકીશ.

ઝવેરીએ ઉત્તર આપ્યો કે તમે જે કહેશો તે હું કરીશ.

પ્રાદ્દાણે કહ્યું કે પચીસ મણુ દુધ તેજના નાંખી ઉકાળો અને તેનાં કુંડાં ભરી તલાવડીના કાંઠા ઉપર સાંજના છ વાગે મેલી આવો.

ઝવેરીએ પચીસ મણુ દુધ તેજના નાંખી ઉકાળ્યું અને તેનાં કુંડાં ભરી તલાવડીના કાંઠા ઉપર મેત્રી દીધાં, તથા સુંદર બીછાનાં પથરાવ્યાં અને અત્તર તથા ગુલાબજળ છાંટવામાં આવ્યું.

પછી સંધ્યાકાળે ઝવેરી અને પ્રાદ્દાણુ પેલા વડ ઉપર ચઢી ને બેઠા.

રાતના સાત વાગે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પેલા બે સાપ આવ્યા તે પાછા ન જતાં, ત્યાં આળોટવા લાગ્યા બીજા બે સાપ આવ્યા તે પણ પાછા ન જતાં તેમના જેવું કરવા લાગ્યા.

ઘેર એક સાપ પાછો ન આવવાથી, શહેરમાં હાહાકાર વર્તી રહ્યો. આનું પરીણામ જોવાને બધું ટોળું આવ્યું. આ ટોળાએ આ બધું જોઈ એકદમ અચળો પામી ગયા. અને લાલનો બાપ બોલ્યો કે “ જે માણસે આ કામ કર્યું છે, તે જો હમણાં ચાલીયાં હોય તો જે માગે તે આપુ. ”

(૫૧)

આ વચન સાંભળીને પ્રાણાણુ બોલ્યો કે ઝવેરી નીચે ઉતર અને લાલના બાપને પગે પડ !

ઝવેરી કોઈ ના જાણે તેમ ઉતરી અને લાલના બાપના પગે પડી, તે સાપે કહ્યું કે “ અખંડ સોભાગ્યવતી ” ઝવેરી તે વખતે બોલી કે માંડે સોભાગ્ય તમારી કને છે.

સાપે કહ્યું કે કોણ ? લાલ,

ઝવેરી બોલી કે હા.

સાપ લાલના જાણી જોઈ બોલ્યો કે લાલ ઉઠો “ તમને મારો આશીર્વાદ છે ” તમે સો વરસ સુધી મનુષ્યનું રૂપ ધારણ કરો અને ત્યાર પછી તમે પાછા આવજો.

લાલ અને ઝવેરી બંને શહેરમાં ગયાં લાલને આવ્યાની વાત જાણી આખા શહેરમાં આનંદ આનંદ થઈ રહ્યો.

વરઘેલી વિણા

યાને

પ્રેમી કે પાગલ.

ભાગ પ.

દ્વેષક-શ્રીચુત કવિ

જોડતાલાઈ ભગવાનદાસ

કલ્યાણકર

પાસેથી સર્વ હમ ખરીદ કરી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

શુકસેલર

જદુલાલ નારણદાસ.

૪૦ બદલ પુસ્તકાલય.

સ્વામીનારાયણના મંદીર પાસે
નડીઆદ.

આવૃત્તિ ૧ લી પ્રત ૪૦૦૦.

સંવત ૧૯૬૦.

સન ૧૯૨૪.

કીંમત

એક આનો.

આ શબ્દકોશ શ્રી વલ્લભીવિજય પ્રી. પ્રેસ (ભાવનગર) માં કેશવ
રાયચંદ છપનલાલે બાપુ રતનચોળ-અમદાવાદ.

આ પુસ્તક મળવાનાં મુખ્ય ઠેકાણાં.

મણીલાલ મોહનલાલ માતરીયા,
નડીઆદ.

જદુલાલ નારણદાસ બુકસેલર,
નડીઆદ.

સાકરલાલ બુલાખીદાસ બુકસેલર,
(રીચીરોડ) અમદાવાદ.

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગૃષ્ટ બુકસેલર
(ત્રણ હરવાળ) અમદાવાદ.

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર
(પાનકોરનાકા) અમદાવાદ.

અને એ સિવાય જાણીતા તમામ વેપારીઓ
પાસેથી મલી શકશે,

વરઘેલી વીણા.

કાને

પ્રેમી કે પાગલ.

ભાગ ૫

કર્તા-જય ! નર્મદે વિણા કહી પોતે સરિતામાં પડી
સાહસ થકી અટકાવવા તે પાસ નહોતું આ ઘડી
નિર્દોષ બાળા આમ મરતાં રે તરૂં તીરનાં રડયાં
આ ઘાત પંખીને થતાં માળા થકી નીચે પડ્યાં - ૧
પોકારતી કુન્દન અરે ? કુન્દન અરે ? એ સુખથી
કુન્દન તણા વિરહે થકી એ એમ મરતી સુખથી
પડતું મુક્યું સરિતા વિષે વમળે પડી ડુખી ગઈ
કંઈ વાર જળમાં રહી અને પાછી તરી આવી જઈ- ૨
છે દેવ જેનો પાધરો તેને નકો મારી શકે
જી રામ રાખે જેહને તેને નકો મારી શકે
જે ન્યાય પણ વીણા તણા લલાટમાં લખીઓ હતો
હજી દુઃખ અવસરએ વિણાના ભાગમાં લખીઓ હતો - ૩

જ્યારે તરી જળ ઉપરે વીણા હતી કંઈ જાનમાં
 ચોપાસ દ્રષ્ટી ફેંકીને ઈચ્છે મદદ બે જાનમાં
 બે હાથ પહોંચા કંઈ કરી કહેવા જતી કીરતારને
 એક કાષ્ટ તરતું આવીયું અટકયું વીણાના હાથમાં - ૪
 ખાલી લીધું તે જળ થકી વિણા ચઢી તે પર પધ
 કંઈ કાળના મુખે થકી તો હાલ વિણા ઉગરી
 રે રે તણાવી તે વીણા કાષ્ટની ગતીએ અહા ?
 ભર સાગરે આવી ગઈ જ્યાં જળ નિધી ધ્રુવે અહા - ૫
 બાળા હતી અબળા વળી વિલાસમાં ઉઠળી હતી
 ના, ના ભયંકર આ ઘડી જીવન ભરે લીટી નાંતી
 બેઠી હતી તે કાષ્ટ પર પણ માન નોતું દેહનું
 આસ્માન અવની જળ તણું ના જાન તેને તેહનું - ૬
 બે જાન થઈ તે સાગરે લુપ્તતા તણાવી તે જતી
 ના જાન તેને ગઈ દુરે રજની બધી વેતી હતી
 ઉગ્યો પ્રભાકર પુર્વમાં સુવર્ણ કીરણો પાથરી
 ના જાન પણ તેનું હતું જાતી હજી વીણા તરી - ૭
 જાતું હતું એક જહાજ ત્યાં આ વખત એ દરીઆમહી
 નાવિક તેમાં ત્રણ હતા તે વિણ જન તેમાં નહિ,
 તે માંહી ભરીઓ માલ છે સોદાગીરી તેતો બધો
 અંદરે ત્રીધાવે ભાવનગરે શેઠ તેભાતો નતો - ૮

રવી ઊગતાં નાવીકની દૃષ્ટી ગઇ વિણા પરે
 તરતી હતી એ કાષ્ટ પર એ ભાન થઇ તે તો અરે
 જળચર જીવો પણ તેહને ના,ના જરી હજુએ નડયા
 દુખ પુર્ણ જીવને જોઇને છે કાળ પણ પાછાપડયા - ૯
 એ રીત પણ વિણા હજુએ દુખથી જીવતી હતી
 તે પર હવે નાવીકની દૃષ્ટી અરે ઠરતી હતી
 એ જોઇને હંકારીઉં છે વહાણ વિણાની ભણી
 હરખ્યા ઘણું નાવીક છે એ ભેટ ઉત્તમ તો ગણું - ૧૦
 વિણા નિકટ નાવીકતો એ વેગથી આવી ગયા
 જોઇ સ્વરૂપે સુંદરી વિસ્મય અરે તેથી થયા
 હાલે નહિ ચાલે નહિ શબ્દ વત હતી એ સુંદરી
 તે જોઇ નાવીકો ધસ્યા હોડી જરા આઘી કર - ૧૧
 લીધી પછી ધીમી રહી હોડી મહી એ સુંદરી
 વિચાર કરતા સ્વાસ છે હજુએ જીવંત સુંદરી
 બોલ્યા વિના ધીમે રહીને શુશ્રૂષા કરતા હતા
 અતિ આસ્તે ગરમીની અરે એ આંચતો દેતા હતા - ૧૨
 આશા પડી જીવ્યા તણી નાવીકને વિણા તણી
 તેથી અરે નાવીકમાં તકરાર જામી ત્યાં ઘણી
 નાવીક-૧-વળીએક કહેતો હું વરૂં આને અરે અહીંથી જઇ
 મુજ રૂપને મળતી મળી મારા મહી ખામી નહિ - ૧૩

નાવીક-ખીજો કહે એ જાગશે તવ સુજને એ માગશે
 મું રૂપ માઈ છે નહિ એ દેહ સુજને આપશે
 નાવીક-ત્રીજો કહે એ બાઈઓ ? તમ ઘેર સ્ત્રીઓ છે વળી
 હુંતો હજુ વાંઠો રહ્યો દો તેહથી અર્પણ કરી -૧૪
 લલતા પરસ્પર તે વળી કરતા ઘણું તોફાન તે
 વિણા ઉસું જાણે નહિ તે તો ઉઘે બે બાનથી
 ગોડી ઘણી ઘડીઓ જતાં અણુ વિણાનાં ઉઘડ્યાં
 ચોપાસ દહી ફેંકીને નયનો વળી પાછાં ખીડ્યા -૧૫
 ચુપકી ધરી નાવીક ત્યાં બેઠા વળી આઘા ખસી
 મનમાં ઘણા રાજી થતા ને તાળીઓ લેતા હસી
 પુરી હવે જાગત થઈ વિણા ઉઠી હોડી મહી
 ચોપાસ સાગર ધુધવે અવની કહાં દેખી નહિ -૧૬
 નાવીક રીઝ તણા તહાં મૃદુ હાસ્ય હસતા હતા
 વિણા તણા નિર્ભય થતાં અવયવ બધા ખીલે જતા
 વિણા-વિણા વઢી એ બાઈ કહે હું શી રીતે આવી અહિ
 જીવન તણા હાતા તમે હું ઓળખું તમને નહિ -૧૭
 નાવીક-નાવીક વદ્યા એ સુંદરી જળમાં તણાતી જોઈને
 લીધી અમે તાણી તુને મરતી બચાવી જોઈને
 વીણા-ઉપકાર માનુ આપનો આ નાવડું ક્યાં બાય છે.
 ઉતારશે ક્યા સુજને એના વિચારો થાય છે -૧૮

નાવીક—ફીકર તમે એ સુંદરી ના કપ્ડ તમને આપશું

અમ ત્રણ જણામાંથી તમોને રૂપી રીતે રાખશું

કર્તા—વાણી મુણી નાવીકની વિજ્ઞા વળી મુર્ખાત થઈ

રે હાથ ? દુખમાં ક્યાં જીવી કહીને વળી મુર્ખ મર્ધ —૧૬

કે વાર એ સ્થીતી રહ્યા પાછી ઉઠી ડરતી દીલે

વિજ્ઞા—વિચાર કરીને તે વહી વળી કંપતી વઢને વીલે

હા ના કહું જો અહિં વળી સાગર મહીએ નાખશે

આ દુઃખમાંથી કેણક દીન શુભશુખનો એ આવશે—૨૦

માટે વહી વિચારતી એ જાણ ત્રાસુ વેણ છે

તમ ઘેર આવું દુઃખ એ સત્ય માફ કહેણ છે

શુખ રૂપ મુજને સાચવી તમ ઘેર મુજને લઈજશે

કરશે જલુ ભગવાન તો મુખીઆ વળી આપે થશે—૨૧

કર્તા—નાવીક માની મોઢ મન હંકારતા હોયી ગયા

વિજ્ઞા તણી સંભાળતો રસ્તે જતાં લેતા ગયા

જળ માર્ગ કાપ્યો કંઈ દીને આવી ગઈ અવધી હવે

એ આવીયું છે શહેર આ કહેતાં પહોંચ્યાં બંદરે —૨૨

લંગર કર્યું બંદર પરે નાવીક ત્યાં ઉતર્યો ત્રણે

પહેરાવીએ નર ડરેશ તો અંગે અરે વિજ્ઞા તણે

નાવીક ઉતર્યા ત્રણ તહાં ચોથી વિજ્ઞા નર વેશમાં

હતો કાયદો જડતી તણે નવું આવતું જે દેશમાં —૨૩

બંદર પરે પગ મુકતા પકડ્યાં ચિકીત્સા કારણે
 નિહાળી ત્રણેને કાઢીઆ આવી વીણા ત્યાં આગળે
 વિણા તણા સ્ત્રી ચેનથી અધીકારી વિસ્મય થઇ ગયો
 જોડી શક્યો ના તેજથી આલો બની ઉભો રહ્યાં —૨૪
 પકડાઇ વિણા જોઇને નાવીક ગયા ત્યાંથી ખસી
 અધીકારીના કરમાં અહિં વિણા હવે આવી ફરી
 ત્યાંથી વિણાને લઇ ગયો અધીકારી એ ઉપરી કને
 વીણા તણી ત્યાં શી દશા કહુ સાંભળો ત્યાં જે જાને —૨૫
 પોતે થઇ સ્ત્રી વેશમાં અધીકારી આગળ જઇ ઉભી
 સ્વચ્છંદ્ય તેનું જોઇને શું તે શકે તેને દુભી
 અધિકારીએ પુછતાં તહાં વિણા વતી સાચુ બધુ
 જે જે વિતી નીજ દેહને તેતો કહી રીધુ બધુ —૨૬
 રંભા સમી વીણા હતી સર્વાંગ કોમળતા વસી
 પ્રીકાશ મુખ પર મારવી પાણુ તેજમાં બીજે શરી
 અધીકારી-અવતી વિશે કો સુંદરી વિધીએ કદી સરજી હશે
 અધીકારી મન શંસયવસ્યો અહિં મેનકાં આવી હશે-૨૭
 કર્તા-તે જે ગયો અંબાઇ તે નીજ જ્ઞાન બુદ્ધ્યો દેહનું
 અધીકારમાં હરદમ રહેતું તત્ત લેમુ તેહનું
 નિદોષ બાળાઓ કંઈ આ દુષ્ટને કર આવતી
 ચાતાં શીયજનો ભંગ તેતો તે પછી છુટી જતી —૨૮

વિણા તણી પણ એ દશા એ દુષ્ટ કરવા ધારતો
 બીજી બધી સ્ત્રીઓ સમી વિણા અરે વિચારતો
 નિશ્ચય કરી મનથાં અરે વિણા તણી પાસે ગયો
 અધીકારી-નારીખડગ વહાલીકહી વિણા તણેજઈ કરમહા -૨૬
 રાતી કરી કીકી નયન માતી સીંહણ જેમ ઉચરે
 વિણા-પાળી ઉભો રહે દૂર કહી લાત દીધી જઈ ઉરે
 કર્તા-હંટે જઈ ઉભી પછી શું થાય છે જોતી વિણા

જયમ પારધીપાસે મૂળી ત્યમ કંપતી ઉભી વિણા-૩૦
 અપમાન અધીકારી તણું થાતાં ભરાયો દોશમાં
 બંધન કરી કારા ગ્રહે વિણા તણા એ દોશમાં
 શીયજ સલામત રહી જતાં વિણા ગઈ રાજી થઈ
 નીજ ધર્મની રક્ષા થતાં એ દુખ ના લાગ્યું કંઈ -૩૧
 કાળા ગ્રહે પણ ના ભુલી કુન્દન તણીએ નામને
 અતી દુખમાં એ માનતી એ નામને આરામને
 હરદમ હદે ફરતી જતી કુન્દન તણી ઘટ માળને
 આ લેખી મુતી અંતરે વિતાવતીએ કાળને -૩૨

દોષ દિન જેલર આવીને સમજાવતો વિણાપરે
 જેલર-ઓ સુંદરી આ દુખમાં રહેવું તુંને ગમતું અરે
 જો માનશે માડ કહ્યું તો કદ આ તારું જશે
 આ નર્કમાંથી નીકળી મુક્તિવર તારું થઈ જશે -૩૩

વિણા-વિણા તહાં બોલી વળી શું ખાયલા બેસે અહિં
સીંહણ ખરી આ બાણુશે શીયાળવી આ છે નહિ
એ સુખ કરતાં દુખ આતો સો ગણું સારું ગમે
બે વાત ખોડી ઉચર્યો તો મ્હોત તારૂં અહિં ભમે -૩૪

જેલર-તું માન મુગ્ધા કહું ફરી સ્વાધીન થા અધીકારને
કળથી નહિ માને કદી તો બળ કરીશુ ધારીને
જે વિચારી દિલમાં અહિં કોણ તારૂં છે વળી
પુરી તુંને રંભડશુ અહિંયાં અમે દોળે મળી -૩૫

વિણા-વિણા વદિ ત્યાં બળ થકી એ દુષ્ટ આજુ બોલમાં
કળ બળ અહિં તારૂં નહિ ચાલે કદાપી દોરમાં
નવ બાણુજે અહિં કોણ છે બેલી સહુનો રામ છે
મુજ વાળ વાકોનહિ થશે તુજ ખોટીએ સડમાયજે -૩૬

અધીકારી-બતલાવ રંડા રામ તું અહીંયાં વસીને ક્યાં રહ્યો
બોલાવ ના અહિં હોયતો જે રામ તેં મુખે કહ્યો
નહીતો હવે સ્વાધીન થા મિથ્યા તંજી વિવાદને

કર્તા-કહેતો અચાનક આવીએ અધીકારી એવી બાણુ-૩૭
ફડ ફડ ધુણ વિણા રહી સંભારતી શ્રી ઇશને

વિણા-ઓ તાત લજ્યા રાખજે કહેતી સમરે જગદીશને
તારા સીતાને દ્રોપતી એતો બધી સતીયો હતી
અણીને વખત તેની પ્રભુ લાજ રાખી તે જતી -૩૮

હું પણુ હજી હું તેમની અનુગામીની પદરજવણી
કુન્દન વિના છે નર ભણી ના રનેહની દૃષ્ટી કરી
એ સત્યના શાક્ષી પ્રભુએ એકલા અહિંમાં તમે
તો મારજો કે તારજો કરજો દશા તમને ગમે -૩૯

કર્તા-વળી હાથ જોડી કરગરી કહેતી હતી અધીકારને
અમળા તમારી ગાય હું જીવતી મુકો એ ધારીને
અધીકારી અંતર રોષ છે ના દાદ અંતર ઉતરી
દાખલ થયો તે જોલમાં કંઈ કોષ આળ્યો ઉભરી -૪૦

અધીકારી-વહીઓ વળી તે કરોધથી હું કેશરી તું ગાય છે
આ સીંહના પંજ થકી છુટી હવે ના થાય છે
જો જીવવું ચાહે અહિં તો સત્ય માડું માનજો
આર્ણીગના દર્ષ અવનવાં તુજ અંકમાં બેસાડજો -૪૧

કર્તા-ખણતી ભુમી વામા ખડી આ વેણુ વસમાં સાંભળી
વિણુ-જાણ્યું હવે જીવન તણી આવી ગઈ છેદલી ઘડી

કર્તા-અધીકારીએ આ મહિનનો કંઈ લાભ સીધો લેખને
વળગ્યો જઈ વિણુ કરે નીજ શાસ્ત્ર છોડી દેખને -૪૨
જખડી ઉઠી વિણુ હવે અધીકારીના આ કૃતથી
તરછોડતી કર તે વઢી દુર પાર રહે દુષ્ટ કૃતથી
ચોદયો તમાચા ચાર કંઈ વિણુ થઈ આવેશમાં
એ કામની કાળી તણા બદલાઈ છે કંઈ વેશમાં -૪૩

અધીકારી પણ આવેશમાં રૂપે થયો પુરો હવે
 લઈ બાથમાં નાખી ભૂમિ અળખા અળખ ત્યાં કું ડરે
 વિણા-પોકારતી વિણા હવે કંઈ ચીસ પાડી કારમી
 આવો બચાવો કોઈ મુજ લાજ છુટે પારધી -૪૪

કર્તા-આચળદ જ્યાં નીકળ્યાતહાં કો સાદ લાગ્યો આવના
 રાજા-પાપી સખુર કર તું હવે તુંજ કૃત બદલો આપવા
 હું આવીયો અહિં આં હવે એ સુંદરીને રક્ષવાં
 તુજ તોરને પુરો હવે હું આવીઓ અહીં ભક્ષવા -૪૫

કર્તા-અધિકારી નીરખે બદારમાં કો વસ્ત્ર કાળાં પહેરીને
 વળી શસ્ત્રથી સજજીત થઈ દીઠી ભીષણ એ મુર્તાને
 અધીકારી સામે ઉભર્યો લઈ ખડગ ચોધાર વળી
 તે વ્યક્તિને અધીકારીની દૃષ્ટી હવે પુરી મળી -૪૬
 અધીકારી લજજીત થઈ ગયો નીજ શસ્ત્ર છોડી તો દીધાં
 તે વ્યક્તિ ચરણે હવે અંગે બધાં સોંપી દીધાં
 અધીકારી-મહારાજ કરીને મહેર મુજને તો અભયવર આપજો
 હું પાપીઓ પુરો બન્યો મુજને હવે છવાડજો -૪૭

કર્તા-રાજા હતા એનેક ન્યાયી ધર્મના વળી સ્થંભતો
 બાતે નિહાળી કાઢતાં નિજ રાજ્યનો જે દંભતો
 એ રીતથી નિહાળતા ચર્ચા અહિં આગ્યા હતા
 વળી દેશ ધારી ગુપ્તએ વળી કૃષ્ણ વસ્ત્રો ધારતા -૪૮

રાજા કંઈ બોલ્યા નહિ આ વખતે અધીકારીને
 બોલાવીને અનુચર કને જેલે પુરાવ્યો ધારીને
 વિજ્યા હતી જે જેલમાં તેને હવે મુછાં વળી
 આ દૃષ્ય તો જોતી હતી નિર્ભય પણે શાંતિ ધરી—૪૯

રાજા—રાજા વિજ્યા પાસે ગયા કહી ધર્મની ઓ દીકરી
 નિર્ભય હવે તું છે થઈ તુજ વાત કહે માંડી કરી
 કર્તા—વિજ્યા હવે નિર્ભય થઈ નીજ વાત વીતક કહી બધી
 તે રાયને ઉતરી ગળે ઉપજી દયાની લાગણી —૫૦
 તે જેલથી કાઢી વિજ્યા સાથે લઈ રાજા ગયા
 વિજ્યા તણા ઉચાટતો હલકા હવે થોડા થયા
 કુન્દન તણે પછ પ્રેમ એ વિજ્યા હજુ ભુલી નહતી
 કુન્દન તણા દર્શનતણી ચીંતા હિરે હજુએ હતી—૫૧
 અધીકારીને જેલર તણે કરી ન્યાય રાજાએ વળી
 દઈ દંડ ભારે તેમને હદ પારતો દીધા કરી
 તેથી હવે એ દુષ્ટ તો વિજ્યા પરે બળતા હતા
 વિજ્યા ફસાના પાસમાં કંઈ દાવ તે શોધે જતા —૫૨
 રજા વાસમાં વિજ્યા રહી થઈ શિક્ષકારણી તણી
 રાજા બને રાણી અરે મમતા ધરે તેથી બણી
 સદ્ગુણની શુભ છાપ તે પરીજન પરે પાડી દીધી
 તેથી કૃપા તો રાયની ત્યાં મેળવી રહેને દીધી —૫૩

રાણી વીણાની આપણે અર્યાસ સંગીતનો કરે
 રાજા અને રાણી તણું સંગીતમાં મનહુ ઠરે
 કે દીન રાજા રાણી જઈ ઉધાનમાં બોલાવતાં
 મીઠી મધુરી હહેરમાં પાસે વીણા ગવડાવતાં —૫૪

સંધ્યા સમે આ વાસમાં વીણા હતી તે એ કહી
 અનુચર—અનુચર વહયો ત્યાં શ્વાસકાર દોડી મ્હાં આવ્યો વળી
 તેડાવતાં ઓ યેન તમને રાય રાણી બાગમાં
 મીઠાસ મળી સંગીતની વિવાદ પડીઓ રાજમાં —૫૫

સ્ત્રી—તદ્યાર થઈ વીણા તહાં બાવા અરે ઉતાવળી
 ગાડી હતી તદ્યાર તેમાં શાંતિથી બેઠી હતી
 ખંચ કાપતી ગાડી જતી ત્યાં બે ફીકર વીણા હતી
 અંધકારતો વધતો જતો તેથી નયન પથની હતી —૫૬
 કંઈ વારે ગાડી આવી ભર જંગલે ઉભી રહી
 ઉતરી વીણા જુવે તહાં તે બાગને દીકો નહિ
 ગાડી વળી પાછી ગઈ વિણા રહી અહિં એકલી
 સમજી કપટ આતો ચયું મનમાં ગઈ તેંતો હતી —૫૭
 બે વ્યકિતઓ આવે નિકટ અંધકારમાં નજરે પડી

વિણા—કર સ્હાય ઓ તું મુશ્વરા ? મનથી અરે તે બડબડી
 છે વ્યકિતઓ ત્યાં આવીને વિણા સહે વહતી ઉભી
 અમીન્જેલર—હો સુંદરી તું બોળખી અમને ધણી તુંતોહુભી —૫૮

અધીકારીને જેલર અમે અહિં છેતરી તું લાવીઆ
 તુજ સંગ અહિંઆં આવતો મન લોગ રમશું લાવીઆ
 કર્તા—કહી એમ ઝીલી કર થકી વિણા રડે બે ફાટછે
 તેવે સમે કંઈ કંઈ દુરે પગરવ સુણ્યો ત્યાં આવતો—૫૬
 દુષ્ટો સુષ્ટી વિસ્મય થયા ખાંધે કરી વીણા ગયા
 તે ધાડ પાડુઓ હતા દુષ્ટો તણી કેડે થયા
 વિણા સહે એ રૂંટને પકડી લીધા જાતાં વળી
 સામા થતાં તે બેઠની ધાતો વળી જાતાં કરી —૬૦
 વિણા હવે રહી એ કહી તેને લઈ ચાલી ગયા
 સુંદર મળ્યો આ ભક્ષ તો તેથી ઘણું રાજ થયા
 રવી ઉગતા સણગાર સહુ તનથી વિણા છીનવી લીધા
 કરપું હવે શું તેહના કરતાં વિચારો તે ઉભા —૬૧
 વીણા—વિણા તરી હીંગત થરી એ ભાઈ ? તમ ધંધો જુદો
 પકડઈ જશે નિશ્ચય તમે રાખશે બે મારો મુદો
 કોમર શરીર છે માદર તમ જંગલે રહવું સદા
 રૂપ માદર જોઈ વળી કોઈ રાખશે તમપર અદા —૬૨
 માટે મુને વેચી તમે લઈ દામ દ્યોને રોકડા
 તા—વિચાર આ સઉનો ક્યો વેણા સુણીને આવડાં
 બે વેશ બદલી લઈ વીણા આવ્યા વળી તે શહેરમાં
 ગુણકા ગૃહે વેચી વીણા લઈ દામ ચાલ્યા શહેરમાં—૬૩

શુભકા મને મોહીત થઈ આ સુંદરીને જોઈને

ઘરજુદાર ના દેતી જવા લક્ષ્યાવતી નર કોઈને

શુભકા—કુકર્મ કરવા કરગરી શુભકા વળી કહેતી હતી

વિણા—ત્રણ માસનું ત્રણ માહ્યરે વિણા વળી કહેતી હતી—૬૪

કર્તા—છટકી જવાનો લાગ કંઈ વિણા વળી શોધે જતી

શુભકા બની અટક હવે છુટી જરા મુક્તી નથી

શુભકા—શુભકા હવે વિચારતી મુજ ખર્ચ મિથ્યા જાયશું

રડા મુને ગઈ છેતરી બીખારી કરીને જાય શું —૬૫

છે બેલી તેનો કોઈ ના મારા વિના તેને અહિં

બળથી હવે ધધા મહી જોડુ હવે છોડુ નહી

કર્તા—વિચાર એવો તો કરી એક ચારને જઈને સાટબું

શુભકા—નિશા સમેતું આવજો તેને જઈ પોત કહું —૬૬

કર્તા—નિશા પડી કરા રાશની સમજાવવા વિણા અરે

શુભકા—તુ માન મુઘ્યા માહ્યરે શાને રાસાઈ તુ અરે

નિત્યે નવા જ આવતા તે ચારને રીઝાવવા

તે આપણું છે કર્મ આજ શું પડે સમજાવવા —૬૭

વિણા—વિણા વધી શુભકા હવે મુજ પાસ ના પદતી વધુ

હું કર્મ તારે જાણતી જોતી વળી બેઠી બધુ

તુજ દેહને અડવા થકી અસ્પૃશ્ય પણ અલડાય છે

તુજ કર્મ એવું છે કુડુ રડા કંઈ શરમાય છે —૬૮

ત્તા—ગુણકા હવે ત્યાંથી ઊઠી વિવાદ મીઠ્યા જાણીને
 પરભારી જઈને ચારને બોલાવી લાવી તાણીને
 વિણા તણા આ વાસમાં એ ચારને તો મોકલ્યો
 એ ચારનો પલ્લુ કાઢતો આવી અહિં બોજે મળ્યો—૯૬
 સ્રાક્ષ દીધી અંદર તણી વળી બહાર તાણુ દઈ દીધુ
 વિણા ગઈ ચેતી હવે ઘટ ફેરવી પાસુ દીધું

ત્તા—કપડે વદી વીણા તહાં આવો છળીલા છેલ ઓ
 લાવો સરાઓ અવનવાં કરીએ અનેરી સહેલ તો—૯૭

ત્તા—શીશા વળી સરાખના દાસી મુકી ગર્ભ ક્યારના
 ખ્યાલી મરીને ચારને પાછ દીધા કે વારના
 નિશો ચઢ્યો એ જ્ઞાન થઈ એ ચાર અવનીતો પડ્યો
 પાસે હતુ ચાપુ વિણા કંઈ ઘાટ તેથી તો થડ્યો—૯૮
 વળી બાંધી તેની માંસડી બારી થકી ફેંકી દીધો
 સ્વી ઉઘીયો છે ત્યાં સુધી પોલીસ પતાંતો દીધો
 અધીકારીઓ જાણીકા ગુડે સ્વી ઉમતાં આવીયા
 તોયે હજુ વિણા તણા આવાસતો નવ ઉઠડયા —૯૯

બહારથી પોકારના વધીકારીઓ પુર બેસથી
 વિણા-વિણા વહે અંદર થકી એ પુન મારા દોહથી
 પણ બારણું ખોલું નહી રાજા અહિં આવે નહી
 સત્તર થકી બોલાવજો રાજા હવે આવે અહિં —૧૦૦

કર્તા-અનુચર જતાં રાજા વળી આવી પહોંચ્યા ત્યાંયતો
 ઝટ બારણું જોલી દીધુ રાજાન પધાર્યા ત્યાંયતો
 વિણા મહીથી નીકળી રાજાન થયા વિસ્મય બહુ
 રાજા-નિરખી વહયા ઓ દીયરી શું બન્યું તે કહે સહુ -૭
 તુજને હતો હું જોજતો કેા દુષ્ટ તુજને લઇ ગયા
 તું નામ દે એ તેહનું તજીને હવે અંતર દયા
 વિણા-ખીતા વીતી મુજ શીર તે લાંબી કયા તે છે બદ
 ચાલો હવે મુજ માતને મળી મળીને કહું ત્યાંતો સહુ-૮
 કર્તા-રાજા અતિશય મોદમાં વિણા લઇ ચાલ્યા ગયા
 ગુણકા તણા પુરા હવાલો તે પછીથી થઈ ગયા
 નીજ પાપ પશ્ચાતાપથી તેને વળી મુકિત મળી
 ગુણકા થઇ સંન્યાસીની બ્રહ્મજ્ઞાનમાં તે ગઇ ગળી-૯
 પ્રીય પાઠકો આરામ લ્યો આજે કયા આ સ્ટોપ છે
 કરશું અધુરી પુરી છઠા ભાગમાં નવી નોકરો
 કહે દાસ જોષ્ઠતા રામ તો આતિ ગસ ભરી વાતોવળી
 ત વાંચશો તો જાણસો વાતો બધી જ્ઞાને ભરી -૯

આ પુસ્તક અમદાવાદમાં રીચાર્ડ બાલા દત્તમામ લીમ
 પોળ પાસે આવેલા “ આનંદ સાગર ” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
 હરિશંકર ખુશાલરામ યાજ્ઞિક (રાધનપુરવાળા)એ છાપી.

વરધેલી વીણાના પ્રખ્યાત લેખકની રસીક

કલમથી લખાયલું

વડોદરા રાજમાં ઈનામ લાઇબ્રેરી માટે

મંજુર થયેલું ઉત્તમ પુસ્તક

કાવ્ય—સાહિત્ય અને વિનોદ

કીમતમાં મોટા વટાણે ફક્ત રૂ. ૧)

નીતિ હાસ્ય અને સુબોધ આપનાર સત્વર
મંગાવો—

મળવાનું ઠેકાણું

જોઈતાભાઈ ભગવાનદાસ કંઠજાલકર

પો-કલ્લાલ વાયા નડીઆદ.

સુ. ખારશીદા (અનારા).

તૈયાર છે ઉત્તમ પુસ્તકો:

સસ્તા ભાવ.

રૂ. આ. પા.

મુંબાઈની શેઠાણી ભાગ ૧ થી ૬	૦-૬-૦
સોળ વરસની સતી ભાગ ૧ થી ૬	૦-૬-૦
વરઘેલી વીણા યાને પ્રેમી કે પાગલ ભાગ ૧ થી ૬	૦-૭-૦
ઠાહ્યો કે દીવાનો યાને મુરખ કે પંડીત	૦-૩-૦
કલીયુગનાં કૌતક યાને પોલમપોલ દુનીયા	૦-૧-૦
સમયનો સીતારો યાને વખત તેવાં વાળાં	૦-૧-૦
ફેશનેબલ જમાનો યાને દુબતી નૌકા	૦-૧-૦
ચઢાઢેવીની ચઢાઈ ભાગ ૧-૨	૦-૨-૦
વર્તમાન કાળનો ઇન્સપેક્ટર	૦-૧-૦
જસમા ઓડણ અને સતી સાવીત્રી (ગરબો)	૦-૧-૦
રાષ્ટ્રીય લગન ગીત	૦-૧-૦
સંગીત શરીફના (સચીત્ર વાર્તા)	૦-૬-૦
લાલ દીવો (સચીત્ર વાર્તા)	૦-૬-૦
ગામડીઓ ગમાર ભાગ ૧-૪	૦-૮-૦
હીન્દ-કીર્તન (સુંદર પાંચ ફોટા સાથે)	૦-૬-૦

એ શીવાય તમામ જાતનાં પુસ્તકો સસ્તા ભાવથી વેચનાર.

બુકસેલર-જહુલાલ નારણદાસ ચોકસી,
મુ. નડીઆદ.

તમામ જાતનાં પુસ્તક મળવાનું કેકાણું—
બુકસેલર જહુલાલ નારણદાસ.
 મુ. નડીઆદ.

